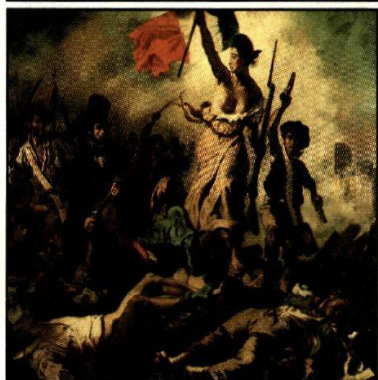

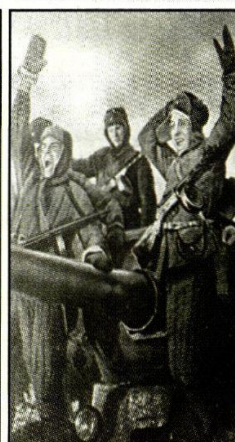
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

(από το 1815 έως σήμερα)

Γ' Τάξη ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ και Δ' Τάξη ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

**ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΚΟΣΜΟΥ**

ΤΟΜΟΣ 6ος

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ιωάννης Κολιόπουλος
Καθηγητής του Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης

Κωνσταντίνος Σβολόπουλος
Ακαδημαϊκός Καθηγητής του Πανε-
πιστημίου Αθηνών

Ευάνθης Χατζηβασιλείου

Επίκουρος Καθηγητής του Πανεπι-
στημίου Αθηνών

Θεόδωρος Νημάς

Σχολικός Σύμβουλος Φιλολόγων-δρ.φ.

Χάρης Σχολινάκη-Χελιώτη

Εκπ/κός Δ/θμιας Εκπαίδευσης- δρ.
ιστορίας της τέχνης

ΚΡΙΤΕΣ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Αθανάσιος Βερέμης

Καθηγητής του Πανεπιστημίου Α-
θηνών

Άρτεμις Ξανθοπούλου-Κυριακού

Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης

Δημήτριος Γιαννακόπουλος
Πάρεδρος ε.θ. του τμήματος Αξιο-
λόγησης και Επιμόρφωσης του
Παιδαγωγικού Ινστιτούτου - δρ. ευ-
ρωπαϊκής ιστορίας

Βασίλειος Τσιλιμίγκρας
Σχολικός Σύμβουλος Φιλολόγων -
μ.δ. ιστορίας

Αθανάσιος Χρήστου
Εκπ/κός Δ/θμιας Εκπαίδευσης- δρ.
ιστορίας

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Μαιρίτα Κλειδωνάρη
Εκπ/κός Δ/θμιας Εκπαίδευσης - φι-
λόλογος

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΕΠΟΠΤΕΙΑ

Αναστασία Κυρκίνη-Κούτουλα
Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτού-
του-δρ. ιστορίας

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Τμήμα γραφιστών του ΟΕΔΒ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**Ιωάννης Κολιόλος Κωνσταντίνος
Σβολόπουλος
Ευάνθης Χατζηβασιλείου Θεόδω-
ρος Νημάς
Χάρης Σχολινάκη-Χελιώτη**

**ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΚΟΣΜΟΥ
(από το 1815 έως σήμερα)**

**Γ' Τάξη Γενικού Λυκείου και Δ' Τάξη
Εσπερινού Λυκείου
ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ**

ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

**Προσαρμογή του βιβλίου για
μαθητές με μειωμένη όραση**

**Ομάδα Εργασίας Ινστιτούτου
Εκπαιδευτικής Πολιτικής**

**Μετατροπή: Κατερίνα Μπούτσια
Επιμέλεια: Κατερίνα Γαλήνα**

5. ΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ - ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ

Η δίκη της Νυρεμβέργης. Η πρόκληση και η διεξαγωγή του Β' Παγκόσμιου Πολέμου υπήρξε πρόξενος ακραίων εκδηλώσεων βίας. Μετά τη λήξη των εχθροπραξιών μεικτή διεθνής επιτροπή υπό την αιγίδα του ΟΗΕ επιφορτίστηκε με τον εντοπισμό και την υποδειγματική τιμωρία των ενόχων. Ειδικότερα, κλήθηκαν να λογοδοτήσουν οι υπεύθυνοι: πρώτον, για την προπαρασκευή και την πρόκληση του πολέμου- δεύτερον, για τη διάπραξη εγκλημάτων πολέμου κατά παράβαση των κανόνων που οφείλουν να διέπουν τη συμπεριφορά των εμπολέμων τρίτον, για τη διάπραξη εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας. Η ευθύνη για τις παραβάσεις

αυτές βάρυνε κυρίως τη γερμανική πλευρά. Στο πλαίσιο αυτό εντάχθηκε η διεξαγωγή της δίκης της Νυρεμβέργης, μεταξύ Ιανουαρίου και Οκτωβρίου 1946, και της καταδίκης σε θάνατο των ηγετικών στελεχών, πολιτικών και στρατιωτικών, της χιτλερικής Γερμανίας. Παράλληλα, όργανα διεθνή, αλλά και εθνικά, επέβαλαν κυρώσεις σε βάρος εκατοντάδων υπευθύνων για καταστροφές και βιαιότητες που είχαν διαπραχθεί στη διάρκεια του πολέμου.

Το έγκλημα της γενοκτονίας των Εβραίων. Ως μείζον έγκλημα κατά της ανθρωπότητας χαρακτηρίστηκε η προσπάθεια γενοκτονίας των Εβραίων.

Μαρτυρία ενός Έλληνα Εβραίου από τη Θεσσαλονίκη που επέζησε από το Άουσβιτς

«Μετά την άφιξή μας στο στρατόπεδο και την εξαφάνιση της γυναίκας μου και των γονιών μου, η μουσική ήταν αυτή που βοήθησε να μη βουλιάξω στην απελπισία. Γιατί ένας άνθρωπος απελπισμένος είναι ήδη ένας άνθρωπος νεκρός. Η μουσική μου επέτρεψε να υποφέρω το ανυπόφορο, αυτή την ανείπωτη φρίκη που ένιωσα από την πρώτη κιόλας στιγμή που μπήκα στο στρατόπεδο και έμαθα για την τύχη των δικών μου. Τα περισσότερα μέλη της οικογένειάς μου είχαν χαθεί [...]. Τότε, παρά τον πόνο που αισθανόμουν, κατάφερα να διατηρήσω το ηθικό μου, κι αυτό χάρη στη μουσική. Μου είχαν πάρει

το βιολί μου, όμως μου είχαν δώσει σχεδόν αμέσως ένα άλλο. Εκείνη την πρώτη μέρα, ήταν σαν να είχα δεχτεί ένα χτύπημα στο κεφάλι. Όμως, ακόμη και σ' εκείνη την κατάσταση, μου ζήτησαν να παίξω μουσική. Και έπαιξα. Το πρώτο αίσθημα απελπισίας πούμε είχε πλημμυρίσει μεταμορφώθηκε σε αίσθημα ελπίδας χάρη στα προφητικά εκείνα λόγια του Blockaster, το πρώτο βράδυ που έφτασα στο μπλοκ: "Ελπίζω ότι δε θα πεθάνεις εδώ μέσα"».

Ιάκωβος Στρούμσα, Διάλεξα τη ζωή. Από τη Θεσσαλονίκη στο Αουσβιτς, Ίδρυμα ΕΤΣ ΑΧΑΪΜ/εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 55-56.

Η τύχη των Εβραίων της Θεσσαλονίκης

«Οι Γερμανοί είχαν ζητήσει από τον Αρχιραβίνο της Κοινότητας, Τσβι Κόρετς, να τους παραδώσει κατάλογο με τα ονόματα όλων των μελών της Εβραϊκής Κοινότητας και εκείνος, πιθανώς ελπίζοντας ότι αυτό θα τους κατευνάσει, τον παρέδωσε. Το σκηνικό για τα όσα θα επακολουθούσαν ήταν τώρα έτοιμο: Το Σάββατο, 14 Μαρτίου του 1943 [...], 2.800 άτομα περίπου συνελήφθησαν και την επόμενη ημέρα εκτοπίστηκαν με τρένο στην Πολωνία, στοιβαγμένοι σε βαγόνια μεταφοράς ζώων, υπό αθλιότατες συνθήκες. Οι ναζί κατέτρεχαν κυρίως τα μικρά παιδιά, αφού ο σχεδιασμός τους προέβλεπε να εμποδιστεί η συνέχεια του εβραϊκού λαού. Είναι γνωστές, από περιγραφές των ε-

λάχιστων επιζώντων, οι εικόνες των υπερπλήρων βαγονιών, με 70-75 άτομα το καθένα, χωρίς καν χώρο να καθίσουν, με ένα βαρέλι νερό για τη διαδρομή και ένα για τις φυσικές τους ανάγκες, και όλ' αυτά για ταξίδι που διαρκούσε τουλάχιστον τέσσερις μέρες. Πολλοί πέθαναν στη διαδρομή και τα πτώματα απλώς πετάγονταν στην άκρη της γραμμής, όποτε υπήρχε στάση. Οι Έλληνες σιδηροδρομικοί υπάλληλοι ταραχτήκαν από τα όσα είδαν, και φήμες για εξόντωση των Εβραίων άρχισαν να διαρρέουν. Ήταν όμως ήδη πολύ αργά, η παγίδα είχε κλείσει: μέχρι τις 2 Αυγούστου 1943, σε συνολικά 19 σιδηροδρομικές αποστολές, 56.000 περίπου Εβραίοι της Θεσσαλονίκης εκτοπίστηκαν. Προορισμός για τους περισσότερους ήταν το στρατόπε-

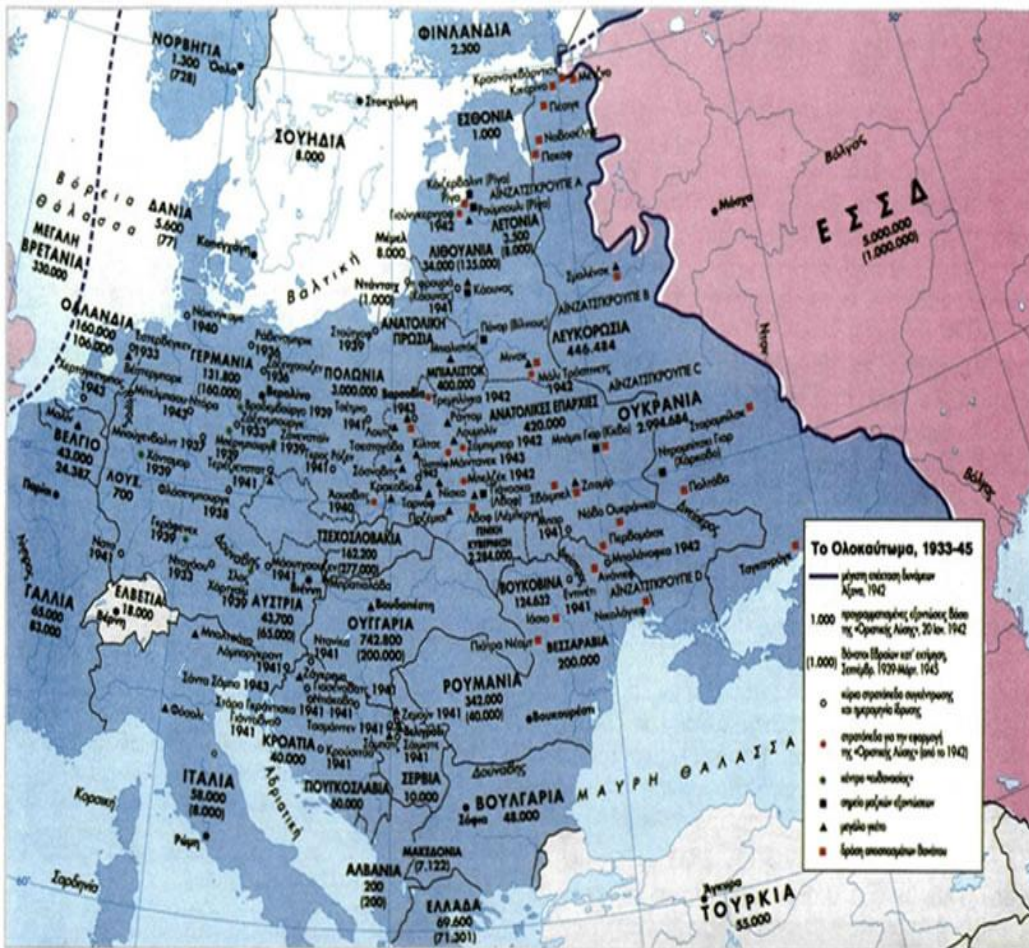
δο του Άουσβιτς-Μπίρκεναου. Από αυτούς δε θα ξαναγύριζαν παρά μόνο περί τους 1.950. Η Ισραηλιτική Κοινότητα της Θεσσαλονίκης δε θα ήταν ποτέ πια η ίδια [...].».

Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο της Ελλάδος, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Το Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων, Αθήνα 2006, σ. 46.

Στη δίκη της Νυρεμβέργης (Ιανουάριος-Οκτώβριος 1946) καταδικάστηκαν σε θάνατο ή φυλάκιση υψηλόβαθμοι Γερμανοί αξιωματούχοι για: α) εγκλήματα κατά της ειρήνης, β) σχεδίαση, έναρξη και διεξαγωγή επιθετικών πολέμων, γ) εγκλήματα πολέμου και δ) εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας.

Χάρτης των κυριότερων ναζιστικών στρατοπέδων συγκέντρωσης στη Γερμανία και την κατεχόμενη Ευρώπη, όπου θανατώθηκαν εκατομμύρια κρατούμενοι. Ο χάρτης αναπαριστά την πολιτική δομή της Ευρώπης που είχαν επιβάλει κατά τη διάρκεια της κυριαρχίας τους οι κατακτητές.

Φωτογραφία από το γερμανικό στρατόπεδο συγκέντρωσης του Άουσβιτς της σημερινής Πολωνίας, όπου εξοντώθηκαν πολυάριθμοι Εβραίοι και Τσιγγάνοι. Στην είσοδο του στρατοπέδου διακρίνεται η επιγραφή «Arbeit macht frei» («η εργασία απελευθερώνει»).

Υπό δίωξη στη Γερμανία από το 1933, οι τελευταίοι αυτοί είδαν τη θέση τους βαθμιαία να επιδεινώνεται, ενόσω οι ναζί επεξέτειναν την κυριαρχία τους στην Ευρώπη – ιδιαίτερα την Ανατολική. Η κατάληψη της Πολωνίας είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία του γκέτο* της Βαρσοβίας, όπου συνωστίστηκαν, υπό περιορισμό, 500.000 Εβραίοι. Μετά την εισβολή στη Ρωσία επιχειρήθηκε η καθολική πλέον εξόντωσή τους στην Ευρώπη. Προκειμένου να επιτευχθεί η «τελική λύση» του προβλήματος, το οποίο, κατά τους ναζί, προκαλούσε η εκτεταμένη διεθνής παρουσία του εβραϊκού στοιχείου, επινοήθηκαν και εφαρμόστηκαν από τον Χίτλερ και τους συνεργάτες του εφιαλτικές πρακτικές, πρωτοφανέστες στην παγκόσμια ιστορία: φυσική εξόντωση μετά από

επώδυνη παραμονή σε γκέτο ή σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, μαζικές εκτελέσεις, χρήση δηλητηριωδών αερίων -όπως το «Τσुकλόν Β»- προκειμένου να προκληθεί μαζικά ο θάνατος. Σε εκατομμύρια αριθμούνται τα θύματα της πρωτοφανούς αυτής τραγωδίας - μόνο από την Ελλάδα πάνω από 70.000. Στρατόπεδα όπως του Άουσβιτς, της Τρεμπλίνκα, του Νταχάου, του Μπέλζετς ή του Σόμπιμπορ έχουν γίνει συνώνυμα απανθρωπιάς και τρόμου.

Έκκληση-διαμαρτυρία του Αρχιεπισκόπου Αθηνών Δαμασκηνού, προσυπογραφόμενη από πολλές προσωπικότητες της ελληνικής πνευματικής, καλλιτεχνικής και οικονομικής ζωής, προς την ελλη-

νική διορισμένη από τον κατακτητή- Κυβέρνηση Κατοχής για τους διωγμούς των Ελλήνων Εβραίων

«Κύριε Πρόεδρε

Ο ελληνικός λαός επληροφορείτο κατ' αυτός μετ' ευλόγου καταπλήξεις και οδύνης ότι αι γερμανικοί και στρατιωτικοί Αρχαί κατοχής ήρξαντο εφαρμόζουσαι εν Θεσσαλονίκη το μέτρον της βαθμιαίας εκτοπίσεως του ελληνικού ισραηλιτικού στοιχείου έξω των ορίων της χώρας και ότι αι πρώται ομάδες των εκτοπισμένων ευρίσκονται ήδη καθ' οδόν προς την Πολωνίαν [...]. Έχομεν την βεβαιότητα ότι και η κυβέρνηση σκέπτεται και αισθάνεται καθ' ον τρόπον και πάντες οι λοιποί Έλληνες επί του προκειμένου ζητήματος. Πιστεύομεν επί πλέον ότι θα έχετε ήδη προβή εις τα αναγκαία

διαβήματα προς τας Αρχάς κατοχής διά την αναστολήν του οδυνηρού και ασκόπου μέτρου της εκτοπίσεως του εν Ελλάδι ισραηλιτικού στοιχείου. Ελπίζομεν μάλιστα ότι θα υπεδείξατε προς τους ισχυρούς ότι η τοιαύτη σκληρά μεταχείρισις των Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων, κατ' αντιδιαστολήν προς τους εν Ελλάδι Ισραηλίτας άλλων υπηκοοτήτων, καθιστά έτι μάλλον αδικαιολόγητον και κατ' ακολουθίαν ηθικώς απαράδεκτον το τεθέν εις εφαρμογήν μέτρον. Εάν δε τυχόν προβάλλωνται λόγοι ασφαλείας προς δικαιολόγησιν αυτού, φρονούμεν ότι θα ήτο δυνατόν να προταθούν λύσεις και να ληφθούν προληπτικά μέτρα, οίον ο περιορισμός μόνον του εν δράσει άρρενος πληθυσμού (παρεκτός γερόντων και παιδιών) εις ωρισμένον μέρος της

ελληνικής Επικρατείας υπό την επιτήρησιν Αρχών κατοχής, εις τρόπον ώστε και η ασφάλεια τούτων να κατοχυρωθή έστω και κατά κινδύνου υποθετικού- και η τάξις των Ελλήνων Ισραηλιτών ν' αποφύγη τα δεινά επακόλουθα της δι' ης απειλείται εκτοπίσεως. Ως εκ περισσού σημειούμεν ότι εις το ανωτέρω μέτρον ο υπόλοιπος Ελληνικός λαός θα ήτο διατεθειμένος, εάν ήθελε ζητηθή, να προσθέση ανενδοιάστως ολόκληρον ολόκληρον την εγγύησιν αυτού υπέρ των χειμαζομένων αδελφών αυτού [...]

Θ. Βερέμης, Φ. Κωνσταντοπούλου (επιμ.), Οι Έλληνες Εβραίοι. Στοιχεία της ιστορίας τους μέσα από διπλωματικά και ιστορικά έγγραφα του Υπουργείου Εξωτερικών, Καστανιώτης, Αθήνα 2000, σ. 266-268.

Εβραίοι της Θεσσαλονίκης υποβάλλονται σε ταπεινώσεις από τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής στην πλατεία Ελευθερίας.

Η Ζάκυνθος, το νησί των δικαίων

«Ενώ σε όλη την υπόλοιπη χώρα οι διώξεις και εκτοπίσεις Εβραίων διεξάγονταν από τους Γερμανούς αποτελεσματικά, η Ζάκυνθος αποτέλεσε μια μοναδική εξαίρεση. Δύο θαρραλέοι άνθρωποι, ο Μητροπολίτης του νησιού Χρυσόστομος Δημητρίου και ο Δήμαρχος Ζακύνθου Λουκάς Καρρέρ, πέτυχαν κάτι πρωτοφανές: θέτοντας την ίδια τους τη ζωή σε κίνδυνο, κατόρθωσαν να προστατέψουν ολόκληρο τον εβραϊκό πληθυσμό της Ζακύνθου από την τύχη των ομοθρήσκων τους σε άλλες περιοχές. Στα τέλη του 1943 ο Γερμανός Διοικητής της Ζακύνθου, Μπέρενς, κάλεσε τον Δήμαρχο στο γραφείο του και απαίτησε, υπό την απειλή όπλου, κατάλογο με τα ονόματα όλων των Εβραίων του νησιού. Ο Δήμαρχος και ο Μητροπλί-

της, αντιλαμβανόμενοι το τι σήμαινε η εντολή αυτή, προσπάθησαν να κερδίσουν χρόνο, αλλά ο Διοικητής ήταν αμετακίνητος, καθώς είχε διαταγές από το Γενικό Αρχηγείο. Μετά από πολλή σκέψη, καθώς βρίσκονταν και οι ίδιοι σε θανάσιμο κίνδυνο, οι δύο άνδρες πήραν τη γενναία απόφαση να περιλάβουν στον κατάλογο μόνο τα εξής δύο ονόματα: Μητροπολίτης Ζακύνθου Χρυσόστομος και Δήμαρχος Ζακύνθου Λουκάς Καρρέρ. Ο Γερμανός Διοικητής έμεινε άναυδος. Μαζί με ένα γράμμα του Μητροπολίτη προς τον ίδιο τον Χίτλερ, στο οποίο αναλάμβανε ακέραια την ευθύνη για τη διαγωγή των Εβραίων του νησιού, τα δύο έγγραφα αποστάλθηκαν στο Γενικό Αρχηγείο, όπου πρέπει να έκαναν έντονη εντύπωση, γιατί η διαταγή της σύλληψης όλων των

Εβραίων ακυρώθηκε. Παρ'όλα αυτά, για κάθε ενδεχόμενο, όλοι οι Εβραίοι της Ζακύνθου διασκορπίστηκαν στα χωριά του νησιού, όπου χριστιανικές οικογένειες τους έκρυψαν και ανέλαβαν τη διατροφή τους. Χάρη στην επιρροή, το θάρρος και την αποφασιστικότητα των δύο ηγετών του νησιού, καθώς και του ντόπιου πληθυσμού, οι 275 Εβραίοι της Ζακύνθου επέζησαν χωρίς ούτε μία απώλεια, από έναν πόλεμο που εξολόθρευσε το σύνολο των ομοθρήσκων τους σε πολλές άλλες περιοχές».

Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος και το Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων, 1941-1944. Εγχειρίδιο Μελέτης, Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος, Αθήνα 2005, σ. 26-27.

Οι ελληνικές αστυνομικές αρχές, σε συνεργασία με την Εκκλησία της Ελλάδος, εξέδωσαν σε όσους Εβραίους το επιθυμούσαν πλαστές ταυτότητες με χριστιανικά ονόματα, οι οποίες πιστοποιούσαν χριστιανικό θρήσκευμα, προκειμένου οι Εβραίοι να αποφύγουν τις γερμανικές διώξεις.

Οι συνέπειες του Β' Παγκόσμιου Πολέμου για την ανθρωπότητα. Γενικότερα, ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος προκάλεσε τεράστιες ανθρώπινες και υλικές απώλειες σε

κλίμακα παγκόσμια - κυρίως όμως στην Ευρώπη. Σε τριάντα έξι εκατομμύρια ανέρχονται οι νεκροί στη γηραιά ήπειρο - πολλοί από τους οποίους προέρχονταν, για πρώτη φορά, από τους αμάχους. Πόλεις και οικισμοί, λιμάνια, επικοινωνιακοί κόμβοι και πλουτοπαραγωγικές πηγές καταστράφηκαν. Η σκληρή δοκιμασία και αυτών των νικητών μετέβαλε τη διεθνή οικονομική ισορροπία προς όφελος των χωρών που βρίσκονταν μακριά από το πεδίο των επιχειρήσεων - κατ' εξοχήν των ΗΠΑ. Και οι λαοί της Άπω Ανατολής όμως πλήρωσαν βαρύ φόρο αίματος και υλικών καταστροφών: εκατομμύρια Κινέζοι και Ιάπωνες συγκαταλέγονται μεταξύ των νεκρών. Ανεξίτηλη στη συλλογική μνήμη της ανθρωπότητας έμεινε η εικόνα της καταστροφής στη Χιρο-

σίμα και στο Ναγκασάκι μετά τη ρίψη της ατομικής βόμβας.

Το Ολοκαύτωμα και οι ευθύνες των απλών πολιτών

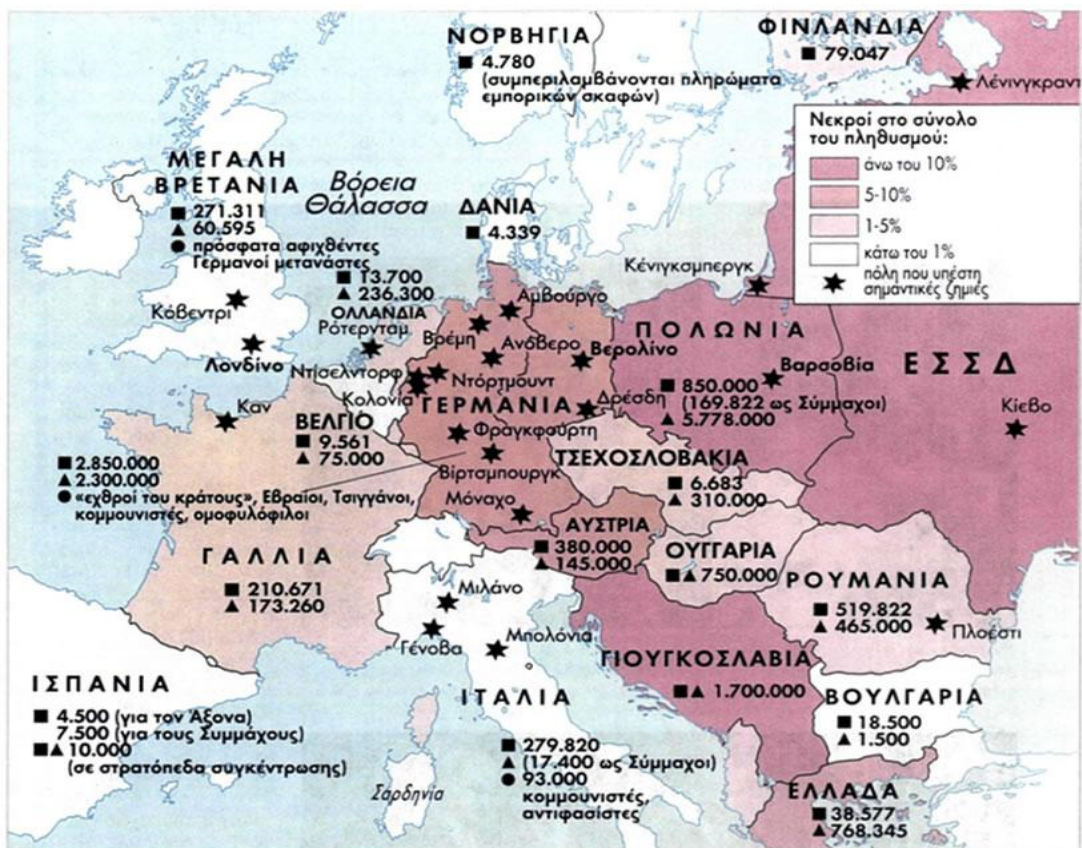
«Τι έχουμε τώρα να πούμε στα παιδιά μας; θα θυμηθώ τα λόγια της Λιλής Ζωγράφου, η οποία στο έργο της "Μικαέλ" γράφει: "Όταν βλέπω έναν Εβραίο, εγώ που έρχομαι από το άλλο στρατόπεδο, από αυτούς δηλαδή που επέτρεψαν και που οδήγησαν στο Άουσβιτς, δεν έχω ούτε λόγια ούτε πια έρεισμα για την περηφάνια μου". Αυτά είναι τα λόγια που μπορούμε να πούμε στα παιδιά μας εμείς που ερχόμαστε από το άλλο στρατόπεδο. Γιατί η Σοά [: η εβραϊκή λέξη για το Ολοκαύτωμα] δεν είναι κάτι που αφορά μόνο τους Εβραίους. Η εβραιοκτο-

νία είναι το τέλος του ευρωπαϊκού πολιτισμού και του ευρωπαϊκού πνεύματος έτσι όπως έζησε αιώνες και αιώνες τώρα. Απέραντη η φρίκη, αμέτρητη η οδύνη και ακόμα πιο απέραντη η αισχύνη. Και ας μη βρίσκουμε δικαιολογίες ή αιτιάσεις για έναν καλύτερο ύπνο. Άλλοι λέγοντας ότι υπάρχουνε οι Χίτλερ [...] άλλοι αρνούμενοι την εβραιοκτονία και άλλοι μιλώντας δεξιά κι αριστερά για γενοκτονίες, χωρίς να ξέρουν ότι η γενοκτονία, η Σοά των Εβραίων, είναι μοναδική• και είναι μοναδική για έναν μονάχα λόγο, γιατί για πρώτη φορά στην ιστορία ο άνθρωπος αρνήθηκε στον συνάνθρωπο του, όχι την ιδιότητα να είναι Εβραίος, την ιδιότητα να είναι άνθρωπος. Αυτό έγινε μία φορά μόνο στην ιστορία και δεν πρέπει ποτέ να ξαναγίνει. Ας γρηγορούμε

όμως, ας γρηγορούμε και ας μην ξεχάσουμε αυτό που ένας Γερμανός πάστορας έγραψε λίγο πριν πεθάνει, γιατί και ο Μπρεχτ το είπε: η κοιλία της φρίκης είναι έτοιμη να παιδογονήσει και πάλι. Ο πάστορας είπε ότι, όταν ήρθανε να πιάσουν τον γείτονά μου που ήταν Εβραίος, δε διαμαρτυρήθηκα, αφού δεν ήμουν Εβραίος. Όταν ήρθανε να πιάσουνε και τον άλλο μου γείτονα που ήτανε κομμουνιστής, δε διαμαρτυρήθηκα, αφού δεν ήμουν κομμουνιστής. Όταν λίγο πιο μακριά πιάσανε και κάτι καθολικούς Γερμανούς, δε διαμαρτυρήθηκα, αφού δεν ήμουν καθολικός. Όταν όμως ήρθαν να πιάσουν εμένα, δε βρέθηκε πια κανείς να διαμαρτυρηθεί! Αυτό δεν πρέπει ποτέ να το ξεχνάμε, γιατί για ποιον χτυπά η κα-

μπάνα, χτυπά για τον καθένα μας και για όλους».

Ελένη Αρβελέρ, «Ημέρα Μνήμης», Χρονικά, έκδοση του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου της Ελλάδος, τ. ΚΘ', τεύχ. 201, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2006, σ. 66-67.

Χάρτης που παρουσιάζει τις απώλειες του Β' Παγκόσμιου Πολέμου. Το κόστος του πολέμου ήταν ασύλληπτα μεγάλο και δεν μπορεί να υπολογιστεί με ακρίβεια. Πολλοί από τους νεκρούς ήταν άμαχοι: θύματα γενοκτονίας, πείνας, βομβαρδισμών, εκτελέσεων. Η Ελλάδα είχε ιδιαίτερα υψηλές απώλειες αναλογικά με τον πληθυσμό της. Τα σύμβολα ■ αναφέρονται σε στρατιώτες, ενώ τα σύμβολα ▲ αναφέρονται σε αμάχους.

Ερωτήσεις

1. Ο όρος «γενοκτονία» (genocide) χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1944 προκειμένου να περιγράψει την εξόντωση των Εβραίων από τους ναζί. Σήμερα ο όρος αυτός χρησιμοποιείται και για άλλα εγκλήματα στην ιστορία της ανθρωπότητας. Μπορείτε να αναφέρετε παραδείγματα;

2. Να αναζητήσετε στο διαδίκτυο στοιχεία για το πυρηνικό ολοκαύτωμα της Ιαπωνίας και για τις επιπτώσεις του στις μεταγενέστερες γενιές των περιοχών που επλήγησαν.

6. Ο ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΣΤΡΑ- ΤΟΠΕΔΟ ΤΩΝ ΝΙΚΗΤΩΝ

Ο ανταγωνισμός μεταξύ των Συμμάχων και οι συμφωνίες για το μέλλον της Ευρώπης. Προτού τερματιστούν οι επιχειρήσεις κατά του Άξονα, είχαν ήδη διαφανεί οι διαφορές που έμελλαν μεταπολεμικά να διχάσουν τους ίδιους τους Συμμάχους. Πολλοί ήταν εκείνοι -ανάμεσά τους και ο Γεώργιος Παπανδρέου- που είχαν θεωρήσει ως αναπόφευκτη τελικά την ένταση του ανταγωνισμού μεταξύ της σοσιαλιστικής Ανατολής και της φιλελεύθερης Δύσης.

Ήδη κατά το δεύτερο δεκαήμερο του Οκτωβρίου 1944, ο Τσόρτσιλ και ο Στάλιν, ερήμην του Ρούζβελτ, είχαν κατανείμει την επιρροή τους στη νότια Βαλκανική Χερσόνησο,

Ελλάδα, Βουλγαρία και Γιουγκο-σλαβία, υπέρ της Βρετανίας στην πρώτη, υπέρ της Σοβιετικής Ένωσης στη δεύτερη και κατ' ισομοιρία στην τρίτη περίπτωση. Οι τριγμοί στο συμπαγές συμμαχικό οικοδόμημα έγιναν περισσότερο αισθητοί την επαύριον της Συνδιάσκεψης των Τριών Μεγάλων, Τσόρτσιλ, Ρούζβελτ και Στάλιν, στη Γιάλτα, στις 4-11 Φεβρουαρίου 1945, στη διάρκεια της οποίας είχε συμφωνηθεί η συγκρότηση κυβερνήσεων αντιπροσωπευτικών όλων των δημοκρατικών τάσεων με στόχο τη διενέργεια ελεύθερων εκλογών, υπό τον τριμερή συμμαχικό έλεγχο. Ενώ όμως οι Σοβιετικοί προέλαυναν στην Ανατολική Ευρώπη και στη συνέχεια στην ίδια τη Γερμανία, οι δυτικοί Σύμμαχοι θεώρησαν ότι η συμφωνία αυτή είχε καταπατηθεί

από τον Στάλιν, διαδοχικά, στη Ρουμανία και την Πολωνία. Το θέμα συζητήθηκε εκ νέου κατά την επόμενη Συνδιάσκεψη κορυφής των Τριών στο Πότσνταμ, τον Ιούλιο του 1945. Όσα γεγονότα εντούτοις ακολουθήσουν θα επιβεβαιώσουν τη σταθερή πρόθεση της Σοβιετικής Ένωσης να επιβάλει τον έλεγχο της στην Ανατολική Ευρώπη, αλλά και τη ριζική αντίθεση των δυτικών Συμμάχων στην πολιτική αυτή, καθώς και την απόφασή τους να μην επιτρέψουν την επέκτασή της δυτικά της Πολωνίας και νότια της Βουλγαρίας: ο Τσόρτσιλ θα μιλήσει για «iron curtain» («σιδηρούν παραπέτασμα»)* που έτεινε να υψωθεί ανάμεσα στη ζώνη υπό σοβιετική επιρροή και τη λοιπή Ευρώπη. Ο θάνατος εξάλλου του Ρούζβελτ πριν από τη Συνδιάσκεψη του Πότσνταμ

δεν αφήνει να διαγνωστεί αν η σκλήρυνση έκτοτε και της αμερικανικής στάσης αποτέλεσε, ή όχι, επιλογή του διαδόχου του, Χάρυ Τρούμαν. Ούτως ή άλλως όμως η ανθρωπότητα, προτού καν διατυπωθούν οι όροι της ειρήνης, εισερχόταν σε νέα φάση ανελέητου ανταγωνισμού μεταξύ των νικητών του πολέμου, στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου.

Η Διάσκεψη της Γιάλτας. Στη φωτογραφία διακρίνονται, από τα αριστερά προς τα δεξιά, ο Βρετανός πρωθυπουργός Ουίνστον Τσόρτσιλ, ο Αμερικανός πρόεδρος Φρανκλίνος Ρούζβελτ και ο Σοβιετικός ηγέτης Ιωσήφ Στάλιν.

Στη Διάσκεψη του Πότσταμ (17 Ιουλίου - 2 Αυγούστου 1945) συμμετείχαν ο νέος Αμερικανός πρόεδρος Χάρυ Τρούμαν (κέντρο), ο νέος Βρετανός πρωθυπουργός Κλέμεντ Ατλι (αριστερά) και ο Σοβιετικός ηγέτης Ιωσήφ Στάλιν (δεξιά).

Η πολιτική κρίση στην Ελλάδα και τα «Δεκεμβριανά». «Συλλογιζόμουν ότι η ειδυλλιακή Πλάκα είναι το μέρος όπου έγινε η πρώτη μάχη του Δυτικού και του Ανατολικού κόσμου», έγραψε ο Γιώργος Σεφέρης παρατηρώντας τα γεγονότα που εκτυλίσσονταν στην Αθήνα τον Δεκέμβριο του 1944. Η διαίρεση μεταξύ των Ελλήνων αποτέλεσε, πράγματι, αντανάκλαση της ευρύτερης αντιπαράθεσης που θα σφράγιζε και το δεύτερο ήμισυ του 20ού αιώνα-του δυτικού, καπιταλιστικού-φιλελεύθερου, και του κομμουνιστικού προτύπου. Παράλληλα με την κοινή στόχευση εναντίον του κατακτητή διατυπώνονταν, ήδη από το 1943, δύο διαφορετικές προτάσεις με αναφορά στη μεταπολεμική πορεία και της Ελλάδας. Θα επιλεγόταν η οδός της κοινο-

βουλευτικής δημοκρατίας που εφαρμοζόταν στη Δύση ή εκείνη του υπαρκτού σοσιαλισμού που είχε υιοθετήσει η Σοβιετική Ένωση; Υπέρ της πρώτης επιλογής τάσσόταν η εξόριστη ελληνική κυβέρνηση και ένα μέρος των αντιστασιακών δυνάμεων στο εσωτερικό της κατακτημένης Ελλάδας· υπέρ της δεύτερης φάνηκε, ολοένα και περισσότερο με την πάροδο του χρόνου, να κλίνει η ισχυρότερη ένοπλη αντιστασιακή οργάνωση, το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ*.

Το πολιτικό παράγωγο της, η Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης, είχε συγκροτηθεί στην ορεινή Στερεά Ελλάδα στις 10 Μαρτίου 1944. Η επίκληση βραχυπρόθεσμων τακτικών στόχων από τους πρώτους ή τους δεύτερους δεν αρκούσε, τελικά, για να επικαλύψει

**τον διαφορετικό στρατηγικό προ-
σανατολισμό που τους κατηύθυνε.**

**Έπαρση της ελληνικής σημαίας στην
Ακρόπολη από τον Γ. Παπανδρέου,
πρόεδρο της πρώτης μετακατοχικής
κυβέρνησης της χώρας, στις 18
Οκτωβρίου 1944.**

**Γεώργιος Παπανδρέου, Λόγος της
Απελευθερώσεως, Αθήνα, 18 Ο-
κτωβρίου 1944**

**«Ασπαζόμεθα την ιερών γην της Ε-
λευθέρας Πατρίδος... Οι Βάρβαροι,
αφού εβεβήλωσαν, επυρπόλησαν
και εδήωσαν, επί τρία και ήμισυ έ-
τη, πιεζόμενοι πλέον από την συμ-
μαχικήν νίκην και την εθνικήν μας
αντίστασιν τρέπονται εις φυγήν.
Και η Κυανόλευκος κυματίζει μόνη
εις την Ακρόπολιν...**

**Από τα βάθη της Ιστορίας οι ελ-
ληνικοί αιώνες πανηγυρίζουν την
επάνοδον της Ελευθερίας εις την
αρχαίαν Πατρίδα της. Και στεφα-
νώνουν την Γενεάν μας. Διότι ολό-
κληρος ο Λαός μας υπήρξε αγωνι-
στής της Ελευθερίας. Δεν ευρί-
σκεται ασφαλώς εις την κατεχομέ-
νην Ευρώπην άλλο παράδειγμα**

**τόσης καθολικής αντιστάσεως και
τόσης ακλονήτου αισιοδοξίας διά
την τελικήν Νίκην[...].**

**Ολόκληρος ο Ελληνικός Λαός έχει
καταστή άξιος της Πατρίδος. Με το
πέρασμα των καιρών, εις το περί-
λαμπρον έπος της Αλβανίας θα
προστεθή και ο μύθος της καθολι-
κής αντιστάσεως...»**

**Γ. Παπανδρέου, Η απελευθέρωση
της Ελλάδος, Ελληνική Εκδοτική
Εταιρεία, Αθήνα 19483, σ. 186-187.**

**Προκειμένου να κατευνάσει τις
αντιθέσεις, ο Γεώργιος Παπανδρέ-
ου περιέλαβε στην εξόριστη ελλη-
νική κυβέρνηση εκπροσώπους ό-
λων των αντιμαχόμενων μερίδων.**

**Κατά το Σύμφωνο εξάλλου που συ-
νομολογήθηκε στην Καζέρτα της Ι-
ταλίας, στις 26 Σεπτεμβρίου 1944,
μεταξύ των συμμαχικών και των
ελληνικών πολιτικών και στρατιω-
τικών αρχών -με τη συμμετοχή εκ-
προσώπων του ΕΛΑΣ και του
ΕΔΕΣ- ανατέθηκε η διοίκηση των
στρατιωτικών δυνάμεων στην Ελ-
λάδα στον Βρετανό στρατηγό Σκό-
μπυ. Η απελευθέρωση εντού-τοις
της Αθήνας, στις 12 Οκτωβρίου
1944, συνοδεύτηκε από ενδοκυβερ-
νητικές διαφωνίες και τελικά από
την παραίτηση των εαμικών
υπουργών, με αποτέλεσμα να συ-
γκρουστούν τον Δεκέμβριο του
1944 στην καρδιά της πρωτεύου-
σας οι φιλοκυβερνητικές δυνάμεις -
μικρό τμήμα του ελληνικού στρα-
τού, χωροφυλακή και το βρετανικό
εκστρατευτικό σώμα- με τις δυνά-**

μεις του ΕΑΜ- ΕΛΑΣ. Η έκβαση της σύγκρουσης υπέρ των πρώτων ακολουθήθηκε από τη Συμφωνία της Βάρκιζας, στις 12 Φεβρουαρίου 1945, η οποία προέβλεπε τη διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών και δημοψηφίσματος επί του πολιτειακού ζητήματος.

Ερωτήσεις

- 1. Τι σήμαινε ο όρος «Σιδηρούν παραπέτασμα» και ποιος ήταν ο εισηγητής του;**
- 2. Να συσχετίσετε την εσωτερική κρίση στην Ελλάδα με τον μεταπολεμικό ανταγωνισμό των νικητών.**

7. ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΚΑΙ Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Το εδαφικό καθεστώς της ηττημένης Γερμανίας. Όταν μετά τον τερματισμό των επιχειρήσεων κλήθηκαν οι αντιπρόσωποι των Συμμάχων να διαμορφώσουν τους όρους της ειρήνης, αντιμετώπισαν κατά προτεραιότητα τα προβλήματα που συνδέονταν με το μέλλον της Γερμανίας -της κατοχής, των επανορθώσεων, καθώς και του ενδεχόμενου διαμελισμού της- χωρίς όμως να καταλήξουν σε κοινά αποδεκτές αποφάσεις. Η διαίρεση της Γερμανίας σε τέσσερις ζώνες κατοχής λειτούργησε αρχικά στην πράξη: το 40% του εδάφους της, στα ανατολικά, συνιστούσε τη ρωσική και το υπόλοιπο στα δυτικά, από βορρά προς νότο, την αγγλική,

τη γαλλική και την αμερικανική ζώνη, ενώ το Βερολίνο αποτελούσε νησίδα υπό πολυμερή επίσης κατοχή. Αντικείμενο όμως διαφωνιών αποτέλεσαν όχι μόνο η μορφή και οι αρμοδιότητες, αλλά ακόμη και η σύσταση μιας κεντρικής γερμανικής διοίκησης - πολιτικής και οικονομικής. Δεν επιτεύχθηκε εξάλλου συμφωνία για τον τρόπο καταβολής των πολεμικών αποζημιώσεων από τη Γερμανία προς τους Συμμάχους. Μετά από αλληπάλληλες τετραμερείς διαβουλεύσεις ο Αμερικανός υπουργός Εξωτερικών, Τζορτζ Μάρσαλ, θα δηλώσει χαρακτηριστικά τον Δεκέμβριο του 1947: «Δεν μπορούμε προς το παρόν να προσδοκούμε την ενοποίηση της Γερμανίας- οφείλουμε να πράξουμε ό,τι είναι δυνατόν στην περιοχή

όπου η επιρροή μας είναι αισθητή...».

Το μεταπολεμικό Βερολίνο, το οποίο ανήκε στον τομέα ελέγχου των Σοβιετικών, διαιρέθηκε -αντιστοίχως προς την υπόλοιπη χώρα- σε τέσσερις το-

**μείς, αμερικανικό, βρετανικό, γαλλικό
και σοβιετικό.**

**Τα εδαφικά όρια της μεταπολεμικής
Γερμανίας διαμορφώθηκαν νωρίς.
Προς τα δυτικά δεν υπήρξαν ου-
σιαστικές μεταβολές, αλλά προς τα
ανατολικά προβλέφθηκε, βάσει
διμερούς ρωσοπολωνικής συμφω-
νίας που υπογράφηκε στις 17 Αυ-
γούστου 1945, η μετακίνηση κατά
200 χιλιόμετρα των συνόρων της
Πολωνίας προς τα δυτικά, έως τη
γραμμή Όντερ-Νάισε, ενώ, ακόμη
ανατολικότερα, εδάφη που κατέχο-
νταν παλαιότερα από την Πολωνία
ενσωματώθηκαν στην ΕΣΣΔ.**

Παρά τις μεγάλες θυσίες της χώρας μας στον πόλεμο, στη Διάσκεψη της Ειρήνης (29 Ιουλίου - 11 Οκτωβρίου 1946) οι ελληνικές εθνικές διεκδικήσεις -πλην αυτών που αφορούσαν τα Δωδεκάνησα- προσέκρουσαν στην αντίδραση των μεγάλων δυνάμεων. Η γελοιογραφία αποδίδει ανάγλυφα την απογοήτευση του ελληνικού λαού. Ο

Αμερικανός υπουργός Εξωτερικών Τζέιμς Μπερνς προσφέρει στην Ελλάδα, που παρουσιάζεται ως χαροκαμένη μάνα ανάμεσα στα ερείπια, μικρό ποσό χρημάτων σαν ελεημοσύνη. Φωκίων Δημητριάδης, «Το παρδαλό κατσίκι και η εποχή του», Αθήνα, χ.χ.

Τα εδαφικά όρια της μεταπολεμικής Γερμανίας διαμορφώθηκαν νωρίς. Προς τα δυτικά δεν υπήρξαν ουσιαστικές μεταβολές, αλλά προς τα ανατολικά προβλέφθηκε, βάσει διμερούς ρωσο-πολωνικής συμφωνίας που υπογράφηκε στις 17 Αυγούστου 1945, η μετακίνηση κατά 200 χιλιόμετρα των συνόρων της Πολωνίας προς τα δυτικά, έως τη γραμμή Όντερ-Νάισε, ενώ, ακόμη ανατολικότερα, εδάφη που κατέχονταν παλαιότερα από την Πολωνία ενσωματώθηκαν στην ΕΣΣΔ.

Η Συνθήκη των Παρισίων και η τύχη των ελληνικών εθνικών διεκδικήσεων. Το καθεστώς των πέντε «δορυφόρων» της Γερμανίας - Φινλανδίας, Βουλγαρίας, Ρουμανίας, Ουγγαρίας και Ιταλίας- θα καθοριστεί βάσει των αντίστοιχων συνθηκών που θα υπογραφούν στο Παρίσι, στις 10 Φεβρουαρίου 1947. Η κάθε συνθήκη με τις χώρες αυτές συνυπογραφόταν από όσα κράτη είχαν μετάσχει στη διαδικασία της συνθηκολόγησής της. Οι τρεις πρώτες χώρες είχαν συνομολογήσει, ήδη στη διάρκεια του 1944, συμφωνία ανακωχής αποκλειστικά με τη Σοβιετική Ένωση, έχοντας έκτοτε υπαχθεί στον στρατιωτικό και ουσιαστικά στον πολιτικό έλεγχο της. Η συνομολόγηση, κατά συνέπεια, των συνθηκών κατοχύρωσε την επιρροή της Μόσχας στις

τέσσερις πρώτες περιπτώσεις. Ειδικότερα, το εδαφικό καθεστώς της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας δε διαφοροποιούνταν αισθητά από το προπολεμικό, ενώ της Φινλανδίας και της Ουγγαρίας ρυθμιζόταν με τρόπο που να ικανοποιεί τις σοβιετικές απόψεις.

**Εορτασμοί για την ενσωμάτωση της
Δωδεκανήσου στην Ελλάδα, Μάρτιος
1948**

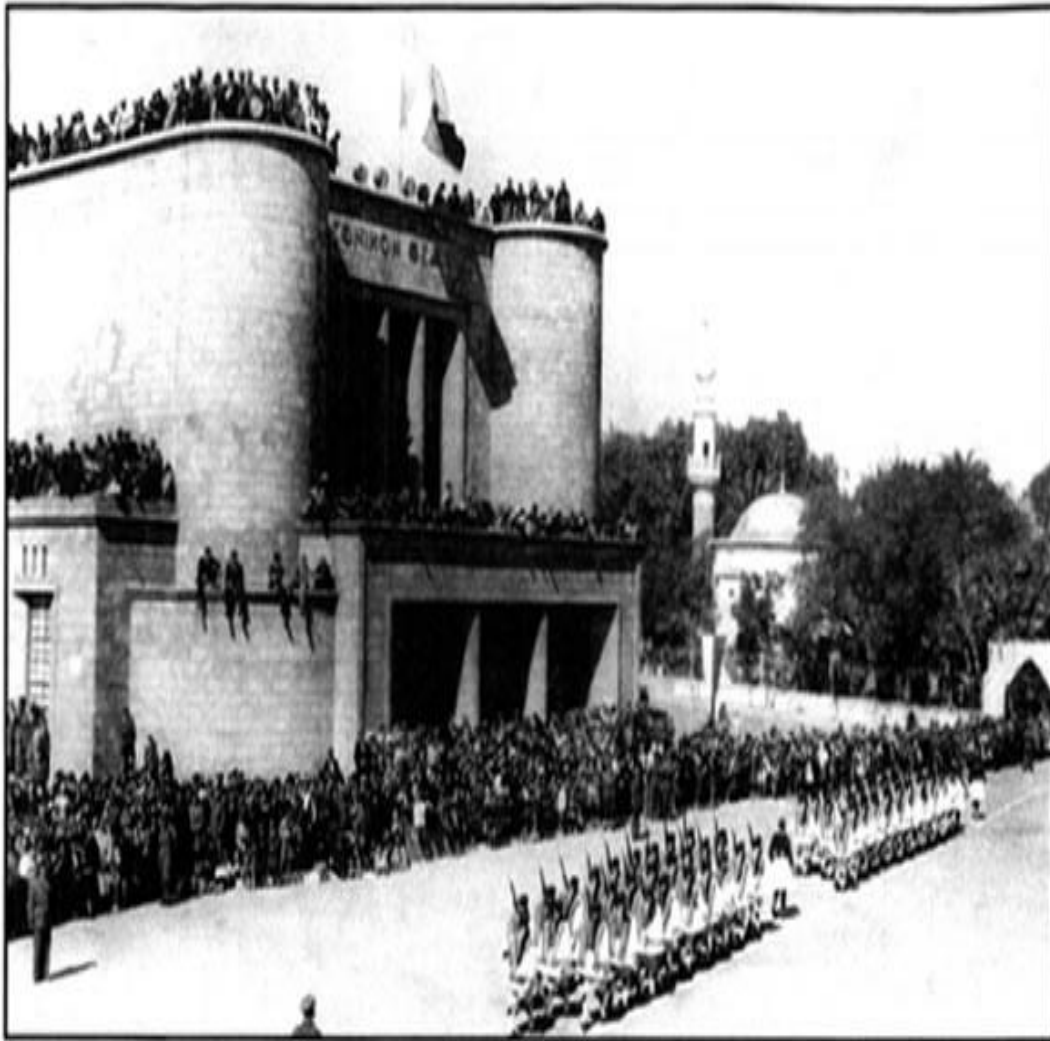
Ριζικά διάφορη από αυτήν των άλλων ηττημένων χωρών ήταν η περίπτωση της Ιταλίας. Η νέα δημοκρατική κυβέρνηση της Ρώμης ήταν υποχρεωμένη να παραιτηθεί από κάθε τίτλο κυριαρχίας επί της Αιθιοπίας, της Αλβανίας και της Δωδεκανήσου. Η ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου -κατοικημένης σε ποσοστό 90% από Έλληνες- στην Ελλάδα ανταποκρινόταν πλήρως στην αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών, που είχε διακηρυχτεί από τους Συμμάχους κατά τη διάρκεια του πολέμου. Η ίδια όμως αρχή δεν εφαρμόστηκε και στην περίπτωση των υπόλοιπων εδαφών που διεκδικούσε η ελληνική πλευρά - της Βόρειας Ηπείρου και της Κύπρου. Η σύνδεση, νωρίς, του όλου προβλήματος της Αλβανίας με τον ανταγωνισμό μεταξύ των Συμμάχων, η επι-

θυμία των Άγγλων ιθυνόντων να διατηρήσουν ακέραιη τη Βρετανική Αυτοκρατορία, αλλά και η διεθνής αδυναμία της Ελλάδας σε περίοδο έντονης εσωτερικής διαμάχης οδήγησαν στην περιορισμένη ικανοποίηση των εύλογων αιτημάτων της κατά το συνέδριο της ειρήνης. Η αισιόδοξη θεώρηση του μεταπολεμικού κόσμου, αισθητή και στις πιο σκοτεινές ώρες του πολέμου, διασταυρωνόταν ήδη με μια πραγματική κατάσταση λιγότερο ευνοϊκή για τη χώρα από ότι αναμενόταν.

Η συνθήκη ειρήνης του Αγίου Φραγκίσκου. Η συνθήκη ειρήνης με αναφορά στο μέλλον της Ιαπωνίας υπογράφηκε, κατά τη Συνδιάσκεψη του Αγίου Φραγκίσκου, στις 7 Σεπτεμβρίου 1951. Σαράντα εννέα κράτη συνομολόγησαν την υποχρέωση της Ιαπωνίας να παραιτη-

θεί από κάθε δικαίωμα σε εδάφη της Ασίας, της νότιας Σαχαλίνης, της Ανταρκτικής και των νότιων κτήσεων της στον Ειρηνικό. Προκειμένου όμως να μην πληγεί η οικονομία της, η Ιαπωνία απαλλασσόταν από την υποχρέωση άμεσης καταβολής του συνόλου των επιδικασμένων επανορθώσεων. Η Σοβιετική Ένωση, η Ινδία και η κομμουνιστική Κίνα δεν υπέγραψαν τη συνθήκη- αντίθετα, στις 8 Σεπτεμβρίου 1951, συνομολογήθηκε διμερές αμερικανοϊαπωνικό Σύμφωνο Ασφάλειας, το οποίο και υπογράμμιζε την αποκατάσταση σταθερών έκτοτε σχέσεων φιλίας και συνεργασίας μεταξύ Ουάσινγκτον και Τόκυο.

**Τμήμα της Βασιλικής φρουράς παρε-
λαύνει στη Ρόδο κατά την επίσκεψη
των Βασιλέων στα Δωδεκάνησα (φωτ.
Κ. Μεγαλοκονόμου). Η ένταξη της
Δωδεκανήσου στον εθνικό κορμό α-
ποτέλεσε το μόνο εδαφικό κέρδος της
χώρας μας από τον Β' Παγκόσμιο Πό-
λεμο**

Απόσπασμα από την ομιλία του αντιπροέδρου της ελληνικής κυβέρνησης, Κωνσταντίνου Τσαλδάρη, κατά την πανηγυρική τελετή της ενσωμάτωσης της Δωδεκανήσου, 7 Μαρτίου 1948

«Σήμερα, όπως ετόνισε και η διακήρυξις της Συνελεύσεως της Πάτμου, την 4ην Ιουνίου 1912, με τας υπογραφάς των 12 αντιπροσώπων των Νήσων, σήμερα ο εθνικός πόθος, ο προαιώνιος πόθος των Αιγαίων, της ενώσεώς των μετά της Μητρός Ελλάδος, πραγματοποιείται. Με ένα εθνικόν γεγονός, η ιστορική σημασία του οποίου θα μεγαλώνει, εφ' όσον ο χρόνος θα παρέρχεται. Και ο Ελληνισμός θα συνεχίζει τον ιστορικόν δρόμον που ήρχισε».

Ερωτήσεις

1. Ποια τα εδαφικά οφέλη της Ελλάδας από τη συμμετοχή της στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο; Ικανοποίησαν όλες τις προσδοκίες της ελληνικής πλευράς; Σχολιάστε τη γελοιογραφία του Φ. Δημητριάδη.

2. Ποιες ρυθμίσεις έγιναν υπέρ της Σοβιετικής Ένωσης; Πιστεύετε ότι ικανοποίησαν τους λαούς των αντίστοιχων χωρών;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

Ο ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο το διεθνές σύστημα μεταβάλλεται σε διπολικό. Τους δύο πόλους αποτελούν οι υπερδυνάμεις ΗΠΑ και ΕΣΣΔ, με διαφορετικές μορφές οικονομικής και πολιτικής οργάνωσης. Ο διπολισμός αντανakλούσε παράλληλα και την ιδεολογική αντιπαράθεση του ανατολικού και του δυτικού κόσμου. Μετά το 1945, υπό την ηγεσία κάθε υπερδύναμης, δημιουργήθηκαν και δύο μεγάλοι συνασπισμοί κρατών: ο δυτικός με ηγέτη τις ΗΠΑ και ο ανατολικός με ηγέτη την ΕΣΣΔ. Επειδή ο ανταγωνισμός μεταξύ των δύο αυτών συνασπισμών δεν εξελίχτηκε ποτέ σε ένοπλη σύγκρουση, έμεινε γνωστός ως «Ψυχρός Πόλεμος».

Το 1945 στον Άγιο Φραγκίσκο των ΗΠΑ ιδρύθηκε ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), ο οποίος ήρθε να αντικαταστήσει την Κοινωνία των Εθνών (ΚΤΕ) ως νέο σύστημα συλλογικής ασφάλειας.

Στην Ευρώπη, που έχασε την παλαιά δεσπόζουσα θέση της παγκοσμίως, δημιουργείται ένα κίνημα ενοποίησης που καταλήγει το 1957 στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), πρόδρομο της σημερινής Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.).

Οι περισσότερες αποικίες απέκτησαν την ανεξαρτησία τους μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1960. Η πλειονότητα των χωρών αυτών συγκρότησε τον Τρίτο Κόσμο, που δεν κατάφερε όμως να αμφισβητήσει τον διπολικό χαρακτήρα του μεταπολεμικού διεθνούς συστήματος.

Κατά τη δεκαετία του 1940 η Ελλάδα είχε γνωρίσει πόλεμο, τριπλή ξένη κατοχή, πείνα και εμφύλιο σπαραγμό. Το διάστημα 1949-1967 χαρακτηρίζεται από τα έντονα τραύματα που άφησε ο Εμφύλιος Πόλεμος. Η δικτατορία των συνταγματαρχών (1967-1974) ανακόπτει τον εκδημοκρατισμό της ελληνικής κοινωνίας και απομονώνει διεθνώς τη χώρα, ιδίως στην Ευρώπη. Μετά την πτώση της δικτατορίας αρχίζει μια νέα περίοδος εδραίωσης στην Ελλάδα ενός σύγχρονου δημοκρατικού πολιτεύματος. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από μια τάση αποδέσμευσης από την αμερικανική εξάρτηση και από ανοίγματα προς τις σοσιαλιστικές χώρες και προς τα κράτη του Τρίτου Κόσμου. Την 1η Ιανουαρίου 1981 η Ελλάδα έγινε πλήρες

μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Σημαντικό πρόβλημα για τον νέο ελληνισμό αποτελεί το Κυπριακό Πρόβλημα, το οποίο μετά την τουρκική εισβολή του 1974 («Αττίλας») και μέχρι σήμερα παραμένει άλυτο.

Ο ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

1. Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ - Η ΣΥΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΟΗΕ

Ο διπολικός κόσμος. Το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου επέφερε τεράστιες αλλαγές στη δομή του διεθνούς συστήματος και πρώτιστα την έκλειψη των παλαιών ευρωπαϊκών μεγάλων δυνάμεων, που είχαν υποστεί (ακόμη και η νικήτρια Βρετανία) τεράστιες καταστροφές. Η σκυτάλη των διεθνών υποθέσεων πέρασε σε δύο εξωευρωπαϊκές δυνάμεις, τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και τη Σοβιετική Ένωση. Οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ ήταν μεγάλα κράτη, με τεράστιο πληθυσμό, εξαιρετικά ανεπτυγμένη βαριά βιομηχανία και μεγάλες στρατιωτικές δυνατότητες. Οι δύο αυτές χώρες χα-

ρακτηρίστηκαν ως υπερδυνάμεις, όρος που πρωτοχρησιμοποιήθηκε κατά τη διάρκεια του πολέμου και δήλωνε τα κράτη εκείνα που είχαν συμφέροντα σε όλες τις περιοχές της υφηνλίου. Οι δύο υπερδυνάμεις εκπροσωπούσαν επίσης διαφορετικές μορφές οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης. Οι ΗΠΑ ακολουθούσαν την ελεύθερη οικονομία και το πολυκομματικό πολιτικό σύστημα, ενώ η ΕΣΣΔ υιοθετούσε την κρατική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής και ένα μονοκομματικό πολιτικό σύστημα, βασισμένο στην παντοδυναμία του Κομμουνιστικού Κόμματος.

**Καταστατικός Χάρτης του ΟΗΕ,
Άγιος Φραγκίσκος, ΗΠΑ, 26 Ιου-
νίου 1945.**

«Προοίμιο

**Ημείς, οι λαοί των Ηνωμένων Ε-
θνών, αποφασισμένοι**

**Όπως σώσωμεν τας επερχομένας
γενεάς από την μάστιγα του πολέ-
μου, ήτις δις εις το διάστημα μίας
γενεάς επεσώρευσεν άφατον θλίψιν
εις την ανθρωπότητα.**

**Όπως διακηρύξωμεν εκ νέου πίστιν
εις τα θεμελιώδη δικαιώματα του
ανθρώπου, εις την αξιοπρέπειαν
και την αξίαν του ανθρώπου, εις την
ισότητα των δικαιωμάτων ανδρών
και γυναικών και Εθνών μεγάλων
και μικρών.**

**Όπως καθιερώσωμεν όρους υφ'
ους η Δικαιοσύνη και ο σεβασμός
προς τας υποχρεώσεις αίτινες πη-**

γάζουσιν εκ των συνθηκών και άλλων πηγών του διεθνούς δικαίου δύνανται να τηρηθώσιν και, Όπως ευνοήσωμεν την κοινωνικήν πρόοδον και καλλίτερα επίπεδα ζωής εντός μεγαλυτέρας ελευθερίας.

Και προς τούτο.

Να είμεθα ανεκτικοί και να ζώμεν εν ειρήνη μετ' αλλήλων ως καλοί γείτονες,

Να ενώνωμεν τας δυνάμεις και προς διατήρησιν της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας,

Να εξασφαλίζωμεν διά της παραδοχής αρχών και της καθιερώσεως μεθόδων, όπως η ένοπλος βία μη χρησιμοποιήται ειμή τω κοινώ συμφέροντι και,

Να χρησιμοποιώμεν τον διεθνή μηχανισμόν διά την προαγωγήν

της Οικονομικής και Κοινωνικής προόδου απάντων των λαών.

Αποφασίσαμεν

Να ενώσωμεν τας προσπάθειας ημών διά την επίτευξιν των σκοπών τούτων.

Επομένως αι οικείοι κυβερνήσεις ημών δι' αντιπροσώπων συνελθόντων εν τη πόλει του Αγίου Φραγκίσκου, επιδειξάντων τα πληρεξούσια αυτών ευρεθέντα εν απολύτω τάξει, συνεφώνησαν επί του κάτωθι Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών και διά του παρόντος ιδρύουσιν Διεθνή Οργανισμόν όστις θέλει επονομασθή "Ηνωμένα Εθνη" [...].

Άρθρο 2, παράγραφος 4

Πάντα τα Μέλη θα απέχωσι εις τας διεθνείς αυτών σχέσεις της απειλής ή χρήσεως βίας κατά της εδαφικής ακεραιότητος ή της πολιτικής ανε-

ξαρτησίας οιοιδήποτε Κράτους ή καθ' οιοιδήποτε άλλον τρόπον ασυμβίβαστον προς τους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών».

Επίσημη ελληνική μετάφραση, ΑΝ 585/1945.

Τα κύρια όργανα του ΟΗΕ.

- Ο Γενικός Γραμματέας. Επικεφαλής των διοικητικών υπηρεσιών του ΟΗΕ**
- Η Γενική Συνέλευση. Πρόκειται για τη σύνοδο των αντιπροσώπων των κρατών-μελών, στην οποία κάθε κράτος-μέλος διαθέτει από μία ψήφο. Οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης, αν και έχουν ιδιαίτερο κύρος, δεν είναι δεσμευτικές για τα κράτη-μέλη.**

• Το Συμβούλιο Ασφαλείας, αρχικά με ένδεκα μέλη (από το 1965, δεκαπέντε). Μόνιμα μέλη του είναι οι ΗΠΑ, η ΕΣΣΔ (σήμερα η Ρωσική Ομοσπονδία), η Βρετανία, η Γαλλία και η Κίνα.

Μετά το 1945 δημιουργήθηκαν, υπό την ηγεσία κάθε υπερδύναμης, δύο μεγάλοι συνασπισμοί κρατών: ο δυτικός συνασπισμός, με ηγέτη τις ΗΠΑ, στον οποίο μετείχαν κράτη της Δυτικής Ευρώπης, ο Καναδάς, η Αυστραλία, η Νέα Ζηλανδία κ.ά. • και ο ανατολικός συνασπισμός, με ηγέτη την ΕΣΣΔ και μέλη του χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, όπως η Πολωνία, η Τσεχοσλοβακία, η Ουγγαρία, η Ρουμανία, η Βουλγαρία. Το νέο διεθνές σύστημα ονομάστηκε διπολικό, επειδή κυριαρχούνταν από δύο αντίπαλα κέντρα ισχύος. Ο διπολισμός αναφερόταν

παράλληλα και στην ιδεολογική αντιπαράθεση του ανατολικού και του δυτικού κόσμου σχετικά με την αποτελεσματικότερη οργάνωση της κοινωνίας. Ο ανταγωνισμός των δύο μεγάλων συνασπισμών υπήρξε έντονος σε όλη τη διάρκεια της μεταπολεμικής εποχής. Επειδή όμως δεν εξελίχτηκε ποτέ σε γενικευμένη ένοπλη σύγκρουση μεταξύ τους, ο ανταγωνισμός αυτός έγινε γνωστός ως Ψυχρός Πόλεμος.

Επιπλέον, οι δύο υπερδυνάμεις διέθεταν μεγάλα πυρηνικά οπλοστάσια. Σύντομα διαμορφώθηκε η λεγόμενη ισορροπία του τρόμου, δηλαδή μια κατάσταση στην οποία κάθε υπερδύναμη απειλούσε την άλλη με πυρηνική καταστροφή. Εξάλλου και άλλες χώρες απόκτησαν την ατομική βόμβα: πρώτες, η Βρετανία, η Γαλλία, η Κίνα.

Μετά τη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι, το 1945, τα πυρηνικά όπλα δε χρησιμοποιήθηκαν σε πολέμους, αλλά η ύπαρξή τους επηρέαζε την εξέλιξη της διεθνούς πολιτικής, καθώς καθιστούσε αδιανόητο έναν νέο παγκόσμιο πόλεμο, στον οποίο μοιραία θα καταστρέφονταν όλοι.

Στην ίδια την Ευρώπη, που έχασε πλέον την παλαιά δεσπόζουσα θέση της, συνειδητοποιήθηκε σταδιακά η ανάγκη για μια νέα αρχή. Η αναζήτηση μιας συνεργασίας, ικανής να φέρει τη συμφιλίωση και την ευημερία, επέφερε την ανάπτυξη του κινήματος της ευρωπαϊκής ενοποίησης, με κυριότερο σταθμό τη δημιουργία, το 1957, της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, προδρόμου της σημερινής Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τέλος, οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι επιτάχυναν την παρακμή των παλαιών ευρωπαϊκών αποικιακών αυτοκρατοριών. Έως τα μέσα της δεκαετίας του 1960 οι περισσότερες αποικίες απέκτησαν την ανεξαρτησία τους. Η πλειονότητα των νέων αυτών κρατών συγκρότησε τον Τρίτο Κόσμο*, ο οποίος όμως δεν κατάφερε να αμφισβητήσει τον θεμελιωδώς διπολικό χαρακτήρα του μεταπολεμικού διεθνούς συστήματος.

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ). Η επιθετικότητα των δυνάμεων του Άξονα, που είχε οδηγήσει στον καταστρεπτικότερο πόλεμο της ιστορίας, είχε καταδείξει και τις αδυναμίες της παλαιάς Κοινωνίας των Εθνών. Για τους λαούς που είχαν σκληρά δοκιμαστεί στον πόλεμο και αναζητούσαν ειρήνη και ευ-

ημερία ήταν εμφανής η ανάγκη για μια νέα οργάνωση της διεθνούς κοινωνίας, ικανή να κατοχυρώσει την τάξη και τη δικαιοσύνη στις διεθνείς υποθέσεις. Τον Απρίλιο-Ιούνιο 1945 συγκλήθηκε στον Άγιο Φραγκίσκο των ΗΠΑ η ιδρυτική διάσκεψη του νέου Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), με τη συμμετοχή πενήντα χωρών που πολεμούσαν τον Άξονα, ανάμεσά τους και η Ελλάδα.

Ο ΟΗΕ αποτελεί μια απόπειρα συγκρότησης ενός νέου συστήματος συλλογικής ασφάλειας. Ο Καταστατικός Χάρτης του ΟΗΕ αποτελεί υποχρεωτικό Διεθνές Δίκαιο, βασίζεται στην αρχή της κυρίαρχης ισότητας μεταξύ των κρατών και απαγορεύει τη χρήση βίας, παρά μόνον για σκοπούς αυτοάμυνας. Τα βασικά όργανα του ΟΗΕ είναι ο Γενικός

Γραμματέας, η Γενική Συνέλευση και το Συμβούλιο Ασφαλείας. Ισχυρότερο όργανο είναι το Συμβούλιο Ασφαλείας, το οποίο είναι επιφορτισμένο με την εξέταση προβλημάτων που μπορεί να οδηγήσουν σε διατάραξη της ειρήνης. Μπορεί επίσης να λάβει αποφάσεις που δεσμεύουν τα κράτη-μέλη του ΟΗΕ. Στο Συμβούλιο Ασφαλείας μετέχουν, ως μόνιμα μέλη, πέντε χώρες: ΗΠΑ, ΕΣΣΔ (σήμερα η Ρωσική Ομοσπονδία), Βρετανία, Γαλλία και Κίνα. Με δεδομένη την εμπειρία της Κοινωνίας των Εθνών, η οποία δεν μπορούσε να επιβάλει τις αποφάσεις της στις μεγάλες δυνάμεις, ο Καταστατικός Χάρτης του ΟΗΕ όρισε ότι, για να ληφθεί απόφαση από το Συμβούλιο Ασφαλείας, απαιτείται η σύμφωνη γνώμη των πέντε μόνιμων μελών. Αν ένα από αυτά δια-

φωνεί ρητά, τότε απόφαση δεν μπορεί να ληφθεί (δικαίωμα βέτο). Ωστόσο, λόγω των έντονων πολιτικών και ιδεολογικών αντιπαλοτήτων της μεταπολεμικής εποχής, έγινε κατάχρηση του δικαιώματος βέτο τόσο από τους Δυτικούς όσο και από τους Σοβιετικούς, με αποτέλεσμα σε πολλές και σημαντικές περιπτώσεις να αδρανοποιηθεί ο ΟΗΕ. Τέλος, στο πλαίσιο του ΟΗΕ λειτουργεί και μια σειρά ειδικευμένων υπηρεσιών, όπως είναι η UNICEF, που ασχολείται με την προστασία και την περίθαλψη των παιδιών, και η UNESCO, που ασχολείται με την πολιτιστική ανάπτυξη και κληρονομιά.

Σε πολλές περιπτώσεις ο ΟΗΕ δεν μπόρεσε να διαχειριστεί με επιτυχία τα προβλήματα που αντιμετώπισε. Μία από αυτές τις περι-

πτώσεις ήταν και το Κυπριακό, ιδιαίτερα μετά το 1974. Ωστόσο, ο διεθνής οργανισμός συνέβαλε στη μείωση των διεθνών εντάσεων και στη συνειδητοποίηση της ανάγκης για διασφάλιση της ειρήνης

Απόσπασμα από την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, 10 Δεκεμβρίου 1948)

«Η Γενική Συνέλευσις Διακηρύσσει την παρούσαν Παγκόσμιον Δήλωσιν των δικαιωμάτων του ανθρώπου ως το κοινόν ιδεώδες προς επίτευξιν υπό πάντων των λαών και πάντων των Εθνών, επί τω τέλει όπως πάντα τα άτομα και πάντα τα όργανα της Κοινωνίας, έχοντα σταθερώς την δήλωσιν ταύτην κατά νουν, προσπαθώσι να αναπτύξωσι διά της

διδασκαλίας και της παιδείσεως τον σεβασμόν των δικαιωμάτων τούτων και ελευθεριών και εξασφάλισι διά προοδευτικών μέτρων, εσωτερικών και διεθνών, την καθολικήν και αποτελεσματικήν αναγνώρισιν και εφαρμογήν αυτών, τόσο μεταξύ των πληθυσμών αυτών τούτων των κρατών-μελών, όσον και μεταξύ των πληθυσμών των υπό την δικαιοδοσίαν των τελούντων εδαφών.

Άρθρον 1

Πάντα τα ανθρώπινα όντα γεννώνται ελεύθερα και ίσα ως προς την αξιοπρέπειαν και τα δικαιώματα. Είναι προικισμένα με λογικήν και συνείδησιν και οφείλουν να ενεργώσι προς άλλα εν πνεύματι συναδελφικώ.

Άρθρον 2

Έκαστος δύναται να επικαλήται πάντων των δικαιωμάτων και ελευθεριών των διακηρυσσομένων εν τη παρούση δηλώσει άνευ ουδεμιάς διακρίσεως, ιδία φυλής, χρώματος, γλώσσης, θρησκείας, πολιτικής πεπιοθήσεως ή πάσης άλλης γνώμης, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, περιουσίας, γεννήσεως ή οιασδήποτε άλλης καταστάσεως. Επί πλέον ουδεμία θα γίνεται διάκρισις στηριζομένη επί του πολιτικού, νομικού ή διεθνούς καθεστώτος της χώρας ή του εδάφους των πρόσωπον τι είναι υπήκοος, εάν η χώρα αύτη ή το έδαφος ήθελεν είναι ανεξάρτητα, υπό κηδεμονίαν, μη αυτόνομα ή τελούντα υπό οιονδήποτε περιορισμόν της κυριαρχίας.

Άρθρον 3

Παν άτομον έχει δικαίωμα εις την ζωήν, την ελευθερίαν και την ασφάλειαν του προσώπου».

Η εξέλιξη του φεμινισμού μεταπολεμικά

«Αυτό που αποκαλούμε συνήθως νεότερη φάση του φεμινισμού προέκυψε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο σε πολλές χώρες. Το 1947 ιδρύθηκε από τα Ηνωμένα Έθνη η Επιτροπή για τη Θέση των Γυναικών και δύο χρόνια αργότερα εκδόθηκε η Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Και τα δύο αναγνώριζαν ότι άνδρες και γυναίκες έχουν ίσα δικαιώματα ως προς τον γάμο, κατά τη διάρκειά του και μετά από αυτόν, καθώς επίσης και το δικαίωμα των γυναικών σε ειδική φροντίδα και βοήθεια στον ρόλο τους ως

μητέρων. Μεταξύ 1975 και 1985 τα Ηνωμένα Έθνη συγκάλεσαν τρία διεθνή συνέδρια για τα προβλήματα των γυναικών, στην πόλη του Μεξικού, στην Κοπεγχάγη και το Ναϊρόμπι, όπου αναγνωρίστηκε ότι ο φεμινισμός αποτελεί την πολιτική έκφραση των φόβων και των ενδιαφερόντων των γυναικών από διάφορες χώρες, τάξεις, εθνικότητες και ποικίλα πολιτιστικά περιβάλλοντα [...]. Υπάρχει και πρέπει να υπάρχει μια ποικιλία στις μορφές του φεμινισμού, η οποία ανταποκρίνεται στις διαφορετικές ανάγκες και στα προβλήματα διαφορετικών γυναικών και ορίζεται από αυτές γι' αυτές τις ίδιες». Margaret Walters, *Feminism. A Very Short Introduction*, εκδ. Oxford University Press, 2005, σ. 97.

Ερωτήσεις

- 1. Ποια ήταν τα χαρακτηριστικά του μεταπολεμικού διεθνούς συστήματος; Σε τι διέφερε από το διεθνές σύστημα των παλαιότερων περιόδων;**
- 2. Ποια είναι τα κύρια όργανα του ΟΗΕ;**
- 3. Να αναλύσετε τον όρο «ισορροπία του τρόμου» ως κύριο χαρακτηριστικό του Ψυχρού Πολέμου.**

2. Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ, ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Η έναρξη του Ψυχρού Πολέμου στην Ευρώπη. Ο μεγάλος αντιφασιστικός συνασπισμός που επικράτησε στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο είχε συγκροτηθεί βιαστικά το 1941, μετά τη γερμανική επίθεση εναντίον της ΕΣΣΔ και την ιαπωνική επίθεση εναντίον των ΗΠΑ. Όταν το 1945 νικήθηκε ο Άξονας, οι νικητές κλήθηκαν να διαχειριστούν τα προβλήματα ενός μεταπολεμικού κόσμου, για τις κατευθύνσεις του οποίου δε συμφωνούσαν απαραίτητα. Παρά την αρχική εντύπωση ότι οι νικητές «μοίρασαν τον κόσμο» στις Συνδιασκέψεις της Γιάλτας (Φεβρουάριος 1945) και του Πότσταμ (Ιούλιος-Αύγουστος 1945), σε αυτές τις συ-

ναντήσεις δε συνήφθη μια συνολική συμφωνία για τον μεταπολεμικό κόσμο αντίθετα, έγιναν διαβουλεύσεις για τρέχοντα ζητήματα, όπως τη διοίκηση της κατεχόμενης Γερμανίας, εδαφικές διευθετήσεις στην Ανατολική Ευρώπη και τη λειτουργία του ΟΗΕ. Η μόνη ρύθμιση που αφορούσε ορισμό σφαιρών επιρροής ήταν η λεγόμενη «συμφωνία ποσοστών», που συνήψαν στη Μόσχα τον Οκτώβριο του 1944 ο Βρετανός πρωθυπουργός Ουίνστον Τσόρτσιλ και ο Σοβιετικός ηγέτης Ιωσήφ Στάλιν: βάσει αυτής, η ΕΣΣΔ θα έλεγχε τις χώρες του εσωτερικού των Βαλκανίων, ενώ η Ελλάδα θα περιερχόταν υπό βρετανική επιρροή. Ωστόσο, η συμφωνία αυτή επικεντρωνόταν σε ένα μόνο τμήμα της Ευρώπης.

Οι τέσσερις ζώνες κατοχής της Γερμανίας, όπως καθορίστηκαν το 1945. Το Βερολίνο, η παλαιά πρωτεύουσα, που βρισκόταν στον σοβιετικό τομέα, χωρίστηκε και αυτό σε τέσσερις αντίστοιχες ζώνες.

Μετά το 1945 η Γερμανία μοιράστηκε σε τέσσερις ζώνες κατοχής*, τη ζώνη των ΗΠΑ, της Βρετανίας, της Γαλλίας και της ΕΣΣΔ. Επιπλέον, η παλαιά πρωτεύουσα, το Βερολίνο, το οποίο βρισκόταν μέσα στη σοβιετική ζώνη κατοχής, ήταν και αυτή χωρισμένη σε τέσσερις αντίστοιχες ζώνες κατοχής. Ωστόσο, η Γερμανία έγινε αμέσως πεδίο ανταγωνισμού μεταξύ των Δυτικών και των Σοβιετικών, καθώς όποιος έλεγχε τη χώρα αυτή θα είχε ένα εμφανές πλεονέκτημα: παρά την καταστροφή που είχε υποστεί, επρόκειτο για ένα μεγάλο κράτος, με ισχυρότατη βιομηχανική υποδομή και κεντρική θέση στην Ευρώπη. Εκτός αυτού, η Σοβιετική Ένωση φοβόταν την επανεμφάνιση του γερμανικού μιλιταρισμού. Από την άλλη πλευρά, οι δυτικές δυνάμεις

ήταν πεπεισμένες ότι χωρίς την οικονομική ανάκαμψη της Γερμανίας θα ήταν αδύνατη η ανασυγκρότηση της Ευρώπης, την οποία έτσι εύκολα θα κατάφερναν να ελέγξουν οι Σοβιετικοί. Επομένως καμία από τις δύο πλευρές δεν ήταν διατεθειμένη να επιτρέψει στον αντίπαλο της να ελέγξει το σύνολο της Γερμανίας και τελικά, το 1949, δημιουργήθηκαν δύο γερμανικά κράτη, η Δυτική Γερμανία, με πρωτεύουσα τη Βόννη, και η Ανατολική Γερμανία, με πρωτεύουσα το Ανατολικό Βερολίνο.

Το 1946 άρχισε ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος. Οι Δυτικοί φοβήθηκαν ότι σε περίπτωση νίκης των κομμουνιστικών δυνάμεων στην Ελλάδα η ΕΣΣΔ θα αποκτούσε έξοδο στη Μεσόγειο. Τον Φεβρουάριο του 1947 διαφάνηκε ότι η Βρετανία

δεν μπορούσε πλέον να συνεχίσει τη βοήθεια προς τη φιλοδυτική ελληνική κυβέρνηση. Ο Αμερικανός πρόεδρος Χάρυ Τρούμαν εξήγγειλε το λεγόμενο Δόγμα Τρούμαν (12 Μαρτίου 1947), βάσει του οποίου η αμερικανική κυβέρνηση προσέφερε σημαντική οικονομική και στρατιωτική βοήθεια στην Ελλάδα και στην Τουρκία, ώστε να «αντισταθούν στον κομμουνισμό». Η βοήθεια αυτή έπαιξε σημαντικό ρόλο στη νίκη των φιλοδυτικών κυβερνητικών δυνάμεων στον ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο, αν και συνοδεύτηκε από τη διείσδυση Αμερικανών συμβούλων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων στην Αθήνα και έτσι προκάλεσε εξάρτηση της Ελλάδας από τις ΗΠΑ.

Η ρητορεία του Ψυχρού Πολέμου

Στις 12 Μαρτίου 1947 ο Αμερικανός πρόεδρος Χάρυ Τρούμαν, με ομιλία του στο Κογκρέσο, διακήρυξε το δόγμα του και ζήτησε τη χορήγηση οικονομικής βοήθειας στην Ελλάδα και την Τουρκία. Περιέγραψε επίσης τον δυτικό και τον ανατολικό κόσμο, χρησιμοποιώντας τη φρασεολογία του Ψυχρού Πολέμου. Ακολουθεί σχετικό απόσπασμα.

«Κατά την παρούσαν στιγμήν εις την Ιστορίαν του Κόσμου σχεδόν κάθε έθνος οφείλει να εκλέξη μεταξύ των τρόπων ζωής. Η εκλογή συχνάκις δεν είναι ελευθέρα. Ο εις τρόπος ζωής βασίζεται επί της θελήσεως της πλειοψηφίας και διακρίνεται διά των ελευθέρων θεσμών της αντιπροσωπευτικής Κυβερνήσεως, των ελευθέρων εκλογών, των εγγυήσεων της ατομικής ελευθερί-

ας, ελευθερίας λόγου και θρησκείας και ελευθερίας από πάσης πολιτικής καταπίεσεως. Ο δεύτερος τρόπος ζωής βασίζεται επί της θελήσεως μιας μειοψηφίας, δυναμικώς επιβληθείσης επί της πλειοψηφίας. Ο τρόπος ούτος στηρίζεται επί της τρομοκρατίας και της καταπίεσεως, επί ελεγχόμενου Τύπου και ραδιοφώνου, επί προκαθορισμένου αποτελέσματος εκλογών και καταπίεσεως της ατομικής ελευθερίας. Πιστεύω ότι η πολιτική των Ην. Πολιτειών δέον να υποστηρίξη τους ελευθέρους λαούς, οι οποίοι ανθίστανται εις την επιχειρουμένην υποδούλωσίν των εκ μέρους ενόπλων μειοψηφιών ή δι' εξωτερικών πιέσεων. Πιστεύω ότι οφείλομεν να βοηθήσωμεν τους ελευθέρους λαούς να καθορίσουν τα πεπρωμένα των κατά τον ίδιον αυτών τρό-

πον. Πιστεύω ότι η βοήθειά μας πρέπει πρωταρχικώς να συνίσταται εις οικονομικήν αρωγήν, ήτις είναι αναγκαία διά την οικονομικήν σταθερότητα και την ομαλήν πολιτικήν εξέλιξιν». Εφημ. Η Καθημερινή, φ. 13ης Μαρτίου 1947.

Αμερικανικά αεροσκάφη μεταφέρουν τρόφιμα στο αποκλεισμένο από τους Σοβιετικούς Δυτικό Βερολίνο. Ο αποκλεισμός του Δυτικού Βερολίνου αποτέλεσε μία από τις πρώτες εκδηλώσεις του Ψυχρού Πολέμου. Η επιτυχής παροχή βοήθειας από τους Αμερικανούς ανάγκασε τους Σοβιετικούς να άρουν τον αποκλεισμό.

Από το Σχέδιο Μάρσαλ στην ίδρυση του ΝΑΤΟ. Η κύρια αμερικανική ανησυχία για την Ευρώπη επικεντρωνόταν στον τομέα της οικονομίας. Η Ουάσινγκτον πίστευε ότι, εάν οι δυτικοευρωπαϊκές χώρες δεν κατάφερναν να ανασυγκροτηθούν, θα υπέκυπταν στη σοβιετική επιρροή. Έτσι, στις αρχές Ιουνίου του 1947, ο Αμερικανός υπουργός Εξω-

τερικών Τζορτζ Μάρσαλ ανήγγειλε τη χορήγηση οικονομικής βοήθειας σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, δυτικές και ανατολικές. Η πρόταση έγινε δεκτή από τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης. Το Σχέδιο Μάρσαλ εφαρμόστηκε από το 1948 έως το 1952 και απέφερε την εισροή στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, ως οικονομικής βοήθειας, ενός ποσού περίπου 13 δισεκατομμυρίων δολαρίων, που έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην ανασυγκρότησή τους. Επίσης, η αποδοχή του Σχεδίου Μάρσαλ οδήγησε στην ίδρυση του Οργανισμού για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Συνεργασία (ΟΕΟΣ - αργότερα ΟΟΣΑ, Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη).

Ωστόσο, το Σχέδιο Μάρσαλ προκάλεσε τη δυσπιστία της ΕΣΣΔ, που

θεώρησε ότι οι ΗΠΑ προσπαθούσαν να «εξαγοράσουν» τις χώρες της ηπείρου. Σε απάντηση οι Σοβιετικοί ενέτειναν τον έλεγχο τους στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Έτσι όμως επήλθε η ρήξη του Γιουγκοσλάβου ηγέτη Τίτο με τον Στάλιν, το καλοκαίρι του 1948, καθώς ο πρώτος δεν αποδέχτηκε τον αυξημένο σοβιετικό έλεγχο. Παράλληλα, από τον Ιούνιο του 1948, οι Σοβιετικοί απέκλεισαν τις δυτικές ζώνες κατοχής στο Βερολίνο (αποκλεισμός του Βερολίνου), το οποίο ανεφοδίαζαν επί ένα σχεδόν έτος αμερικανικά αεροσκάφη. Αυτές οι σοβιετικές ενέργειες φόβισαν τώρα τη Δύση και διευκόλυναν τις διαπραγματεύσεις για τη σύναψη μιας συμμαχίας των δυτικοευρωπαϊκών χωρών με τις ΗΠΑ. Η συμμαχία αυτή, το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο

(ΝΑΤΟ), υπογράφηκε στην Ουάσινγκτον στις 4 Απριλίου 1949. Μέλη του ΝΑΤΟ ήταν οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Βρετανία, η Γαλλία, η Ιταλία κ.ά. Η Ελλάδα και η Τουρκία προσχώρησαν στο ΝΑΤΟ το 1952 και η Δυτική Γερμανία το 1955.

Η Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση

Μετά την ανακήρυξη της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης από τις δυνάμεις του ΚΚΕ, τον Δεκέμβριο του 1947, ο Πέτρος Ρούσος, που ηγούνταν του τομέα των εξωτερικών σχέσεων, απευθύνει επιστολή στην υπουργό Εξωτερικών της Ρουμανίας, Άννα Πάουκερ, με

την οποία ζητεί την αναγνώριση της Προσωρινής Κυβέρνησης. Η επιστολή αυτή, όπως και άλλες που απευθύνονταν σε κυβερνήσεις χωρών της Ανατολικής Ευρώπης, έμεινε χωρίς απάντηση η "Προσωρινή Κυβέρνηση" δεν αναγνωρίστηκε μέχρι το τέλος του Εμφύλιου Πολέμου. Ακολουθεί απόσπασμα της επιστολής.

«ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

**Προσωρινή Δημοκρατική
Κυβέρνηση**

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

Εξοχτάτη,

Έχουμε την τιμή να Σας γνωστοποιήσουμε ότι στις 23 του Δεκέμβρη 1947 σχηματίσθηκε Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση στην Ελεύθερη Ελλάδα με πρόεδρο το στρατηγό Μάρκο Βαφειάδη και υπουργό των Εξωτερικών τον κ. Πέ-

τρο Ρούσο. Ο σχηματισμός της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης είναι απόρροια του γεγονότος ότι με την ενεργό ανάμιξη των ξένων καταργήθηκε κάθε ίχνος ανεξαρτησίας και δημοκρατίας, πράγμα που ανάγκασε το Λαό να ξαναπάρει τα όπλα, να συγκροτήσει το Δημοκρατικό Στρατό του και να προστατεύσει την ελευθερία του και τα δίκαιά του.

Όπως διακήρυξε και στο Ιδρυτικό και στο Διάγγελμα της, της 23ης του Δεκέμβρη 1947, η Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση είναι προσηλωμένη στις αρχές της ειρήνης και της δημοκρατίας, που αποτέλεσαν τους σκοπούς των Ενωμένων Εθνών στον τελευταίο παγκόσμιο πόλεμο και τη συγκρότηση του ΟΕΕ [=ΟΗΕ], αρχές που τόσο βάνουσα καταπατήθηκαν από τη

Λεγόμενη ελληνική κυβέρνηση της Αθήνας.

Θέλουμε να ελπίζουμε ότι η επιταχτική ανάγκη που επέβαλε τη δημιουργία της κυβέρνησής μας και η προσήλωσή μας στα ιδεώδη της ειρήνης και της ειρηνικής συνεργασίας των λαών θα εκτιμηθεί όπως πρέπει από την κυβέρνησή Σας και θα έχετε την καλωσύνη ν' ανταποκριθήτε στην επιθυμία μας ν' αποκαταστήσετε μαζί μας σχέσεις φιλικής συνεργασίας προς το καλό της ειρήνης του κόσμου.

Στην έδρα της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης 1 του Γενάρη 1948.

Ευαρεστηθήτε, Εξοχωτάτη κ.

Υπουργέ, να δεχτήτε την έκφραση της εξαιρετικής μας εκτίμησης.

Ο Υπουργός των Εξωτερικών

Προς την Αυτής Εξοχότητα την κ.

Υπουργό των Εξωτερικών της Λαϊκής Δημοκρατίας της Ρουμανίας».

Φίλιππος Ηλιού (επιμ.), Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος: η εμπλοκή του ΚΚΕ, θεμέλιο και Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Αθήνα 2004, σ. 267-268.

Οι υπουργοί Εξωτερικών Ντιν Άτσεσον των ΗΠΑ (αριστερά) και Ρομπέρ

Σουμάν της Γαλλίας (δεξιά) υπογράφουν το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο (Ουάσινγκτον, 4 Απριλίου 1949). Το ΝΑΤΟ περιλάμβανε ως μέλη του τις ΗΠΑ και 15 συμμαχικά κράτη. Ιδρύθηκε ως αντίβαρο στην αυξανόμενη επιρροή της ΕΣΣΔ σε παγκόσμιο επίπεδο. Το 1952 έγιναν μέλη του η Ελλάδα και η Τουρκία.

Ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος. Η Ελλάδα, που γνώρισε τον Εμφύλιο Πόλεμο το 1946-1949, υπήρξε το πρώτο πεδίο ένοπλης αντιπαράθεσης του Ψυχρού Πολέμου. Κατά τον Εμφύλιο Πόλεμο συγκρούστηκαν από τη μία πλευρά οι φιλοδυτικές δυνάμεις του Κέντρου και της Δεξιάς (κύριοι εκπρόσωποι τους ήταν το Κόμμα των Φιλελευθέρων και το Λαϊκό Κόμμα αντίστοιχα), με ένοπλη δύναμη τον Εθνικό Στρατό, και από την άλλη οι δυνάμεις του Κομ-

μουνιστικού Κόμματος Ελλάδας (ΚΚΕ), με ένοπλη δύναμη τον Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας (ΔΣΕ). Το ΚΚΕ τέθηκε εκτός νόμου τον Δεκέμβριο του 1947 και παρέμεινε στην παρανομία έως το 1974. Ο Εμφύλιος Πόλεμος τελείωσε το καλοκαίρι του 1949 με νίκη των φιλοδυτικών δυνάμεων. Η τραγική εμπειρία του εμφύλιου σπαραγμού ήλθε μετά τις τρομερές δοκιμασίες του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, προκάλεσε νέο μεγάλο αριθμό θυμάτων και επέτεινε τα προβλήματα της ανασυγκρότησης, καθώς οι καταστροφές συνεχίστηκαν και στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1940. Επιπλέον, η εμφύλια σύγκρουση διέψευσε με τρόπο επώδυνο τις προσδοκίες για κοινωνική απελευθέρωση και κοινωνική δικαιοσύνη, που είχαν επαγγελθεί κατά τη διάρ-

κεια του πολέμου όλες ανεξαιρέτως οι αντιστασιακές οργανώσεις, δεξιές και αριστερές. Τέλος, ίσως το σημαντικότερο, ο Εμφύλιος Πόλεμος προκάλεσε βαθιά ψυχολογικά τραύματα στην ελληνική κοινωνία, τα οποία χρειάστηκαν πολλά χρόνια για να επουλωθούν.

Η αδυναμία συμφιλίωσης της Δεξιάς με την Αριστερά

«"Η βία", σύμφωνα με ξένο παρατηρητή στη Μακεδονία την εποχή αυτή, "ήταν το ορατό σημάδι της φωτιάς που αργόκαιγε στην Ελλάδα".

Η φωτιά αυτή ήταν η αδυναμία συμφιλίωσης ή συμβιβασμού της Δεξιάς με την Αριστερά ή, σωστότερα, η διάχυτη πεποίθηση ότι δεν

ήταν δυνατό να επιτευχθούν ο συμβιβασμός τους και τελικά η συμφιλίωση στην Ελλάδα της εποχής. Παρ' όλα όσα εγγράφοντο τότε και εγγράφησαν εκ των υστέρων για τη δυνατότητα συμβιβασμού και συμφιλίωσης των δύο παρατάξεων και παρ' όλο που μπορεί να θεωρείται βέβαιον ότι ο λαός, στην συντριπτική του πλειοψηφία, προτιμούσε τον συμβιβασμό και τη συμφιλίωση από τη σύγκρουση, οι αντικειμενικές συνθήκες και τα συσσωρευμένα πάθη δεν άφηναν τις εκατέρωθεν κατευναστικές και συμφιλίωτικές προσπάθειες να ευοδωθούν. Οι συνθήκες αυτές και τα πάθη καλλιεργούσαν την πεποίθηση ότι δεν υπήρχε περιθώριο συμβιβασμού και ευνοούσαν την προσφυγή στη βία, την οποία και οι δύο παρατάξεις ανέχονταν, όταν

προερχόταν από την πλευρά τους, και την προέβαλλαν ως δικαιολογημένη και νόμιμη άμυνα εναντίον της παράνομης βίας του αντιπάλου. Η βία γεννούσε τη βία και πράξεις αντεκδικήσεως, ιδίως στην ύπαιθρο, όπου η παρουσία του κράτους ήταν εξαρχής σκιώδης».

Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος, Λεηλασία φρονημάτων, τ. Β': Το Μακεδονικό Ζήτημα στην περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου (1945-1949) στη Δυτική Μακεδονία, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 55-57.

Ερωτήσεις

1. Ποια ήταν τα αίτια της διαίρεσης της Γερμανίας;

2. Να επισημάνετε τις διαφορές ανάμεσα στο Σχέδιο Μάρσαλ και στο Δόγμα Τρούμαν.

3. Πώς συνδέεται ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος με την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου;

3. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Από την Κορέα στο Βιετνάμ, 1950-1973. Μετά την ίδρυση του ΝΑΤΟ η διεθνής ένταση μεταφέρθηκε στην Ασία. Το φθινόπωρο του 1949 οι κομμουνιστές, με ηγέτη τον Μάο Τσε-τουνγκ, επικράτησαν στον κινεζικό εμφύλιο πόλεμο και ίδρυσαν τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας. Τον

Ιούνιο του 1950 η επίθεση της κομμουνιστικής Βόρειας Κορέας έναντι της φιλοαμερικανικής Νότιας Κορέας οδήγησε σε έναν ακόμη τοπικό πόλεμο, στον οποίο ενεπλάκησαν οι ΗΠΑ και η κομμουνιστική Κίνα και ο οποίος τελείωσε με ανακωχή που συνήφθη το 1953. Η διαίρεση της Κορέας σε Βόρεια και Νότια διατηρήθηκε.

Τον Μάρτιο του 1953 πέθανε ο Στάλιν. Οι διάδοχοί του, κυρίως ο Νικίτα Χρουστσόφ, εγκαινίασαν την πολιτική της ειρηνικής συνύπαρξης, σύμφωνα με την οποία τα ειρηνικά επιτεύγματα του σοβιετικού κομμουνισμού, ιδίως στον τομέα της ανάπτυξης της βαριάς βιομηχανίας, αποτελούσαν εγγύηση για την επικράτησή του χωρίς πόλεμο.

Το 1955 συνήφθη το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, μια συμμαχία των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης με τη Μόσχα. Στο 20ό Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης (ΚΚΣΕ), στις αρχές του 1956, ο Χρουστσόφ εξήγγειλε την πολιτική της αποσταλινοποίησης*, που διαβεβαίωνε ότι δε θα επαλαμβάνονταν ορισμένες από τις υπερβολές της σταλινικής περιόδου. Ωστόσο, η εξαγγελία αυτή παρερμηνεύτηκε από ορισμένες χώρες στην Ανατολική Ευρώπη. Το φθινόπωρο του 1956 η Ουγγαρία ανήγγειλε την αποχώρησή της από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, αλλά σοβιετικά στρατεύματα εισέβαλαν στη χώρα και κατέστειλαν την εξέγερση. Πάντως η Δύση δεν μπόρεσε να εκμεταλλευτεί την κρίση αυτή, καθώς τις ίδιες ακριβώς ημέ-

ρες οι Αγγλογάλλοι εισέβαλαν στην Αίγυπτο, για να ανατρέψουν τον ηγέτη της, Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσερ, αλλά αναγκάστηκαν να αποχωρήσουν μετά από σοβιετική και αμερικανική πίεση.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960 εκδηλώθηκαν δύο από τις πλέον σημαντικές κρίσεις του Ψυχρού Πολέμου. Τον Αύγουστο του 1961 η ΕΣΣΔ και η Ανατολική Γερμανία ανήγειραν, γύρω από το Δυτικό Βερολίνο, το περιβόητο Τείχος, ώστε να εμποδίσουν την επικοινωνία μεταξύ των δύο τμημάτων της πόλης και τη διαφυγή Ανατολικογερμανών, κυρίως νέων, στη Δύση. Στα επόμενα χρόνια πολλοί Ανατολικογερμανοί έχασαν τη ζωή τους προσπαθώντας να περάσουν το Τείχος και να διαφύγουν στη Δύση, η οποία κατήγγειλε την ανέγερση του

Τείχους ως εκδήλωση βαρβαρότητας. Το Τείχος του Βερολίνου έγινε το σύμβολο της διαίρεσης της Ευρώπης έως την πτώση του, το 1989.

Ο πόλεμος της Κορέας (1950-1953) μετέφερε την ψυχροπολεμική ένταση στην Άπω Ανατολή.

Η εξαγγελία της πολιτικής της ειρηνικής συνύπαρξης από τον Σοβιετικό πρωθυπουργό Γκεόργκι Μαλένκοφ, σε ομιλία του στο Ανώτατο Σοβιέτ στις 8 Αυγούστου 1953

«Η πάλη για την ειρήνη, που διεξάγεται σταθερά από τη Σοβιετική Ένωση και από όλο το δημοκρατικό στρατόπεδο, έχει δώσει οριστικά αποτελέσματα [...]. Τασσόμαστε σταθερά με την άποψη ότι δεν υπάρχουν σήμερα αμφισβητούμενα ή εκκρεμή ζητήματα που δεν μπορούν να λυθούν ειρηνικά, με αμοιβαία συμφωνία των ενδιαφερόμενων μερών. Αυτό επίσης ισχύει και για αμφισβητούμενα ζητήματα μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και της Σοβιετικής Έ-

νωσης. Υποστηρίζουμε, όπως έχουμε υποστηρίξει και στο παρελθόν, την ειρηνική συνύπαρξη των δύο συστημάτων. Πιστεύουμε ότι δεν υπάρχουν αντικειμενικοί λόγοι για συγκρούσεις μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και της Σοβιετικής Ένωσης».

Το 1960 εκλέχθηκε πρόεδρος των ΗΠΑ ο Τζον Φ. Κένεντυ, πολιτικός νέος, με εντυπωσιακό λόγο και παρουσία. Ο Κένεντυ εξέφρασε τις ελπίδες του δυτικού κόσμου για μια νέα εμπνευσμένη ηγεσία, αλλά η δολοφονία του τον Νοέμβριο του 1963, σε συνθήκες που ακόμη εγείρουν συζη-

**τήσεις, προκάλεσε μεγάλη απογοή-
τευση.**

Το Τείχος του Βερολίνου ανεγέρθηκε τον Αύγουστο του 1961 από τους Σοβιετικούς και τους Ανατολικογερμανούς και αποτέλεσε σύμβολο της ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης έως την κατεδάφισή του, το 1989, όταν πλέον το Ανατολικό Μπλοκ είχε αρχίσει να καταρρέει.

Το 1962 σημειώθηκε η κρίση των πυραύλων της Κούβας*. Η Κούβα βρισκόταν από το 1959 υπό την ηγεσία του νέου επαναστάτη Φιντέλ Κάστρο, που αντιστάθηκε στην αμερικανική επιρροή και προσέγγισε τη Μόσχα. Το φθινόπωρο όμως του 1962 οι Αμερικανοί ανακάλυψαν ότι στην Κούβα επρόκειτο να εγκατασταθούν σοβιετικοί πύραυλοι, που θα μπορούσαν να πλήξουν τις ΗΠΑ. Ο αμερικανικός στόλος απέκλεισε την Κούβα, ώστε να εμποδίσει την προσέγγιση σοβιετικού στολίσκου που κατευθυνόταν στο νησί. Για λίγα εικοσιτετράωρα φάνηκε ότι ο κόσμος θα εμπλεκόταν σε έναν νέο παγκόσμιο πόλεμο, αλλά τελικά οι δύο ηγέτες, ο Τζον Κένεντυ και ο Νικίτα Χρουστσόφ, συμφώνησαν να μην εγκατασταθούν σοβιετικοί πύραυλοι

στο νησί. Πάντως, λίγο αργότερα, και οι Αμερικανοί απέσυραν ανάλογους πυραύλους τους από την Τουρκία.

Η δεκαετία του 1960 σηματοδεύτηκε από τον πόλεμο του Βιετνάμ. Η χώρα αυτή, στη Νοτιοανατολική Ασία, βρισκόταν υπό γαλλική αποικιακή εξουσία έως το 1954, οπότε η ήττα των Γάλλων από τις κομμουνιστικές δυνάμεις του Χο Τσι Μινχ οδήγησε στη δημιουργία νέων κρατών: του κομμουνιστικού Βόρειου Βιετνάμ και του φιλοαμερικανικού Νότιου Βιετνάμ, της Καμπότζης και του Λάος. Στις αρχές ωστόσο της δεκαετίας του 1960 στο Νότιο Βιετνάμ ξέσπασε εμφύλια διαμάχη, στην οποία τις κομμουνιστικές δυνάμεις ενίσχυαν οι Βορειοβιετναμέζοι. Οι Αμερικανοί αποφάσισαν να παρέμβουν με την αποστολή πρώ-

τα στρατιωτικών συμβούλων, κατόπιν αεροπορικών δυνάμεων και, από το 1964, στρατού. Τα παρθένα όμως δάση του Βιετνάμ και η σχεδόν καθολική αντίσταση του λαού εναντίον των Αμερικανών δεν επέτρεπαν τη νίκη των τελευταίων. Επιπλέον, οι ακρότητες που διέπραξαν οι αμερικανικές δυνάμεις στο Βιετνάμ, οι μεγάλες απώλειές τους και το γεγονός ότι η ίδια η αμερικανική κοινωνία δεν είχε πειστεί για την αναγκαιότητα του πολέμου προκάλεσαν ένα μαζικό κίνημα εναντίον του πολέμου στις ίδιες τις ΗΠΑ. Έτσι, οι Αμερικανοί αναγκάστηκαν να αποχωρήσουν από το Νότιο Βιετνάμ, απόφαση που υλοποίησε το 1973 η κυβέρνηση του προέδρου Ρίτσαρντ Νίξον, με υπουργό Εξωτερικών τον Χένρυ Κίσινγκερ. Το 1975 το Βόρειο Βιετ-

νάμ επιτέθηκε στο Νότιο, νίκησε και η χώρα επανενώθηκε υπό κομμουνιστική εξουσία, Ο πόλεμος του Βιετνάμ προκάλεσε μεγάλο πλήγμα στο αμερικανικό γόητρο διεθνώς.

Ωστόσο, και η Σοβιετική Ένωση αντιμετώπισε σειρά προβλημάτων: το 1968 η απόπειρα της Τσεχοσλοβακίας να τηρήσει αποστάσεις από τη Μόσχα αντιμετωπίστηκε με εισβολή των κρατών-μελών του Συμφώνου της Βαρσοβίας στη χώρα. Το 1971-1972 οι ΗΠΑ προσέγγισαν την κομμουνιστική Κίνα, η οποία είχε ήδη συγκρουστεί με τη Σοβιετική Ένωση. Η σινοαμερικανική προσέγγιση, επιτυχία των Νίξον και Κίσινγκερ, αποτέλεσε σοβαρό πλήγμα στη γεωπολιτική θέση της ΕΣΣΔ.

Ο Αμερικανός πρόεδρος Τζον Φ. Κένεντυ εκφωνεί ομιλία ενώπιον του Τείχους του Βερολίνου (Πλατεία Ρούντολφ Βίλντε, Δυτικό Βερολίνο, 26 Ιουνίου 1963)

«Η Ελευθερία είναι αδιαίρετη, και όταν ένας άνθρωπος είναι σκλαβωμένος, τότε κανείς δεν είναι ελεύθερος. Όταν όλοι οι άνθρωποι ελευθερωθούν, θα μπορούμε να περιμένουμε την έλευση εκείνης της ημέρας που η πόλη αυτή και η χώρα αυτή και η μεγάλη ήπειρος της Ευρώπης θα ενωθούν σε έναν ειρηνικό και ελπιδοφόρο κόσμο. Και όταν εκείνη η ημέρα έρθει επιτέλους, και θα έρθει, ο λαός του Δυτικού Βερολίνου θα περηφανεύεται για το γεγονός ότι βρέθηκε στην πρώτη γραμμή για σχεδόν δύο δε-

καετίες.

Όλοι οι ελεύθεροι άνθρωποι, όπου κι αν ζουν, είναι πολίτες του Βερολίνου, και επομένως, ως ελεύθερος άνθρωπος, είμαι περήφανος να λέω "Ich bin ein Berliner" [=Είμαι Βερολινέζος]».

Οι ρίζες της αμερικανικής ανάμειξης στο Βιετνάμ

«Αξιωματούχοι των κυβερνήσεων Κένεντυ και Τζόνσον συχνά επέμεναν ότι η πολιτική τους στο Βιετνάμ εναρμονιζόταν με τη γενική κατεύθυνση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής μετά το 1947: η σύγκρουση αυτή, τόνιζαν, δεν ήταν παρά ένα ακόμη βήμα στη μακρά σειρά των προσπαθειών ναδειχθεί ότι η [σοβιετική] επιθετικότητα δεν έφερνε αποτελέσματα. "Η πρόκληση που αντιμετωπίζουμε σήμερα

στη νοτιοανατολική Ασία", έλεγε ο Τζόνσον, "είναι ίδια πρόκληση που αντιμετωπίσαμε με θάρρος και με ισχύ στην Ελλάδα και την Τουρκία, στο Βερολίνο και στην Κορέα, στο Λίβανο και την Κούβα". Το "μεγάλο μάθημα αυτής της γενιάς" ήταν ότι, "όποτε αντισταθήκαμε, η επιθετικότητα τελικά σταμάτησε". Το να αμφισβητήσει κανείς την ανάγκη για μία παρόμοια ανάμειξη στο Νότιο Βιετνάμ, υπονοούσαν αυτές οι δηλώσεις, ισοδυναμούσε με το να αμφισβητήσει τις βάσεις που είχαν στηρίξει τη στρατηγική της ανάσχεσης από την αρχή της».

Απόσπασμα από το βιβλίο του John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment: a Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*, Oxford University Press, 1982, σ. 238.

Η διεθνής ύφεση και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Στα τέλη της δεκαετίας του 1960 έτεινε να επικρατήσει το κλίμα της «ύφεσης», όρος που παρέπεμπε στη μείωση της έντασης του ανταγωνισμού μεταξύ των δύο συνασπισμών. Το 1972, χάρη στη νέα ανατολική πολιτική (οστπολιτίκ) του Δυτικο-γερμανού καγκελάριου Βίλυ Μπραντ, η Δυτική Γερμανία αναγνώρισε την Ανατολική. Το καλοκαίρι του 1975 συγκλήθηκε στο Ελσίνκι της ουδέτερης Φινλανδίας μια διάσκεψη με τη συμμετοχή 33 χωρών της Ανατολικής και της Δυτικής Ευρώπης, των ΗΠΑ και του Καναδά. Η διάσκεψη υιοθέτησε την Τελική Πράξη του Ελσίνκι, μια διακήρυξη που αποσκοπούσε στο να διευκολύνει τη συνύπαρξη κρατών με διαφορετικά

πολιτικά και κοινωνικά συστήματα και η οποία αναγνώριζε το απαραβίαστο των συνόρων στην Ευρώπη.

Οι αρχές της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι

- **Επιβεβαίωση των αρχών του ΟΗΕ.**
- **Αποφυγή της χρήσης ή της απειλής βίας**
- **Κυρίαρχη ισότητα όλων των κρατών.**
- **Αποφυγή ανάμειξης ενός από τα συμβαλλόμενα κράτη στα εσωτερικά ζητήματα άλλων συμβαλλόμενων κρατών.**
- **Απαραβίαστο των συνόρων στην Ευρώπη**

Το 1973 σημειώθηκε μεγάλη αύξηση των τιμών του πετρελαίου, με αφορμή τον αραβοϊσραηλινό πόλεμο (βλ. παρακάτω). Η παγκόσμια πετρελαϊκή κρίση έφερε τον δυτικό κόσμο σε κατάσταση οικονομικής καχεξίας. Επιπλέον, δεύτερη πετρελαϊκή κρίση σημειώθηκε το 1979-1981, μετά την επιτυχία της ισλαμικής επανάστασης στο Ιράν, υπό την ηγεσία του **Αγιατολάχ Χομεινί**. Για να περιορίσει την επιρροή των ισλαμιστών, η Σοβιετική Ένωση εισέβαλε τον Δεκέμβριο του 1979 στο Αφγανιστάν.

Τα γεγονότα αυτά προκάλεσαν ραγδαία αύξηση της διεθνούς έντασης στα επόμενα χρόνια. Το 1981 την προεδρία των ΗΠΑ ανέλαβε ο **Ρόναλντ Ρίγκαν**, πρώην ηθοποιός, ο οποίος όμως ως πολιτικός επέδειξε σημαντικές επικοινωνιακές

ικανότητες. Ο Ρίγκαν θεωρούσε ότι οι Σοβιετικοί είχαν εκμεταλλευτεί την ύφεση για να προωθήσουν τις θέσεις τους διεθνώς. Παράλληλα, ένταση προκλήθηκε από την απόφαση της ΕΣΣΔ να εγκαταστήσει νέους πυραύλους στην Ευρώπη και την απάντηση του ΝΑΤΟ, το οποίο ανέπτυξε αντίστοιχους αμερικανικούς πυραύλους. Επίσης, σημειώθηκε αναταραχή στην κομμουνιστική Πολωνία, όπου δημιουργήθηκε ένα μη ελεγχόμενο από το κομμουνιστικό κόμμα εργατικό συνδικάτο, η «Αλληλεγγύη», με ηγέτη τον Λεχ Βαλέσα. Το 1981 ο πολωνικός στρατός διενήργησε πραξικόπημα, εγκατέστησε στρατιωτική δικτατορία υπό τον στρατηγό Βόϊτσεχ Γιαρουζέλσκι και έθεσε εκτός νόμου την «Αλληλεγγύη».

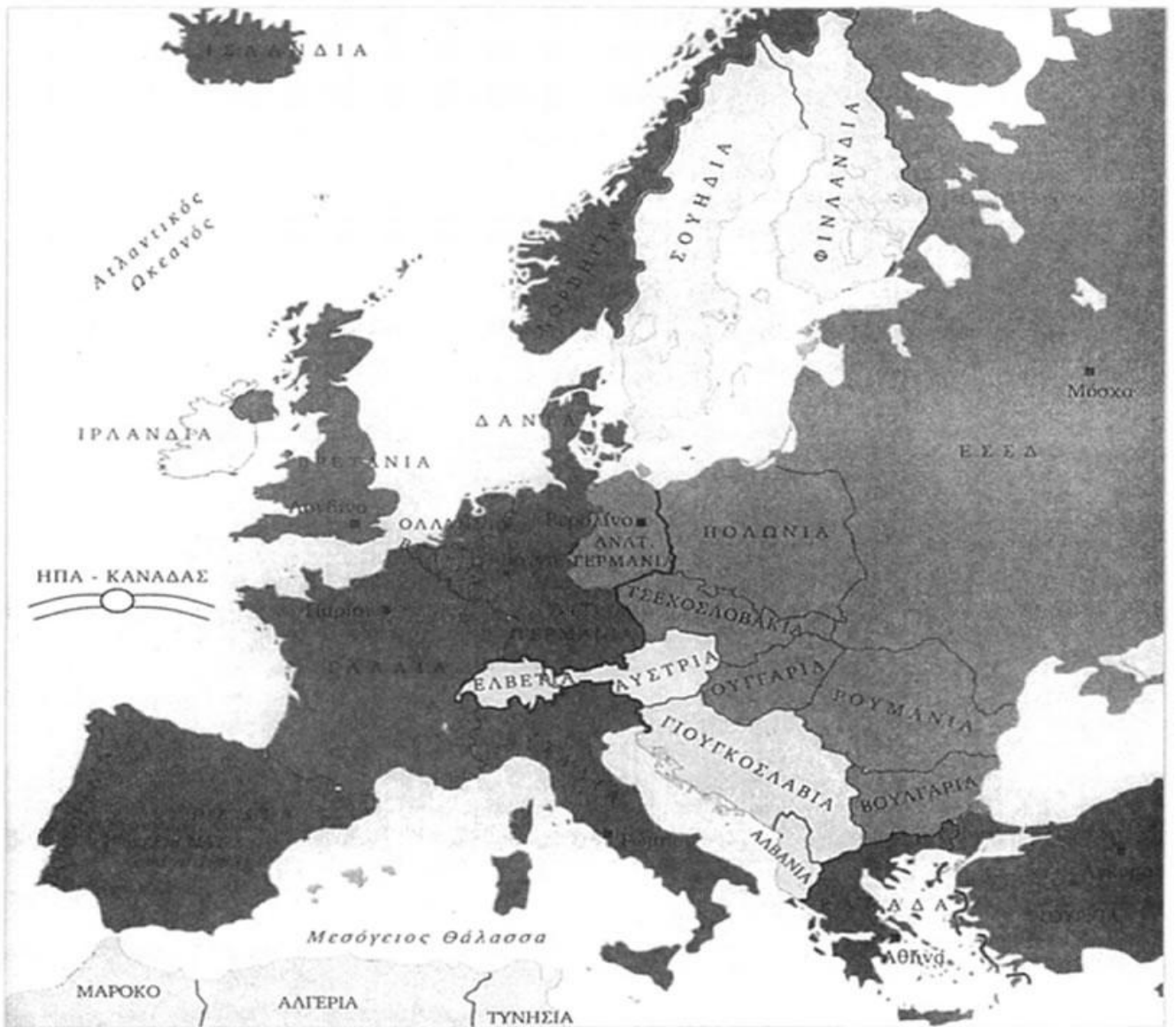
Πάντως η Σοβιετική Ένωση ήδη αντιμετώπιζε σοβαρά οικονομικά προβλήματα. Το 1985 ανήλθε στην εξουσία ο Μιχαήλ Γκορμπατσόφ, νέος πολιτικός, που προσπάθησε να μεταρρυθμίσει τη χώρα του. Η μεγαλύτερη διαφάνεια, ήλπιζε ο Γκορμπατσόφ, θα συνέβαλε στην οικονομική ανασύνταξη της ΕΣΣΔ. Ωστόσο, στην πολιτική του Γκορμπατσόφ δε δόθηκε χρόνος, ώστε να φέρει αποτελέσματα. Σύντομα εκδηλώθηκαν εθνικιστικές αναταραχές στην Αρμενία, στη Γεωργία και στις χώρες της Βαλτικής. Το φθινόπωρο του 1989 ο Γκορμπατσόφ επισκέφτηκε το Ανατολικό Βερολίνο και τάχθηκε υπέρ της ελεύθερης επικοινωνίας του με το Δυτικό. Αυτό προκάλεσε λαϊκή αναταραχή στην Ανατολική Γερμανία. Ομάδες πολιτών άρχισαν να γκρε-

μίζουν τμήματα του Τείχους και να περνούν στο Δυτικό Βερολίνο. Η πτώση του Τείχους, γεγονός μεγάλης συμβολικής σημασίας, οδήγησε το επόμενο έτος (1990) στην επανένωση της Γερμανίας. Παράλληλα κατέρρευσαν και τα άλλα φιλοσοβιετικά καθεστώτα στην Ανατολική Ευρώπη.

Τα γεγονότα αυτά τρομοκράτησαν ακραίες δυνάμεις στο σοβιετικό σύστημα, οι οποίες το καλοκαίρι του 1991 προσπάθησαν με πραξικόπημα να ανατρέψουν τον Γκορμπατσόφ. Το πραξικόπημα απέτυχε λόγω της αντίδρασης του λαού της Μόσχας, ο οποίος κατέβηκε στους δρόμους υπό την ηγεσία του προέδρου της Ρωσικής Ομοσπονδίας, του Μπόρις Γιέλτσιν. Παράλληλα όμως το πραξικόπημα σήμανε και το τέλος της ίδιας της

Σοβιετικής Ένωσης. Ο Γιέλτσιν συμφώνησε με τους ηγέτες των άλλων σοβιετικών δημοκρατιών πάνω στη βάση της διάλυσης της Σοβιετικής Ένωσης και της δημιουργίας μιας χαλαρής «Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών». Τον Δεκέμβριο του 1991 η συμφωνία αυτή τέθηκε σε ισχύ. Η ΕΣΣΔ είχε διαλυθεί και ο διπολικός κόσμος είχε φθάσει στο τέλος του.

Το ΝΑΤΟ και το Σύμφωνο της Βαρσοβίας υπήρξαν καρποί του Ψυχρού Πολέμου, της παρατεταμένης πολιτικο-διπλωματικής διαμάχης, η οποία μετά τη λήξη του Β' Παγκόσμιου Πολέμου το 1945 χώρισε σε δύο στρατόπεδα τους πρώην συμμάχους. Το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο υπέγραψαν

(Ουάσινγκτον, 4 Απριλίου 1949) οι υπουργοί Εξωτερικών 12 χωρών: του Βελγίου, του Καναδά, της Δανίας, της Βρετανίας, της Γαλλίας, των ΗΠΑ, της Ισλανδίας, της Ιταλίας, του Λουξεμβούργου, της Νορβηγίας, της Ολλανδίας και της Πορτογαλίας. Το 1952 προσχώρησαν στο ΝΑΤΟ η Ελλάδα και η Τουρκία, το 1955 η τότε Δυτική Γερμανία, το 1982 η Ισπανία, το 1999 η Ουγγαρία, η Πολωνία και η Τσεχία και το 2004 η Βουλγαρία, η Εσθονία, η Λετονία, η Λιθουανία, η Ρουμανία, η Σλοβακία και η Σλοβενία. Έτσι το ΝΑΤΟ έχει σήμερα 26 μέλη. Το Σύμφωνο της Βαρσοβίας (1955) περιλάμβανε ως μέλη τα κομμουνιστικά κράτη της Ανατολικής Ευρώπης: Βουλγαρία, Αλβανία (ως το 1968), Τσεχοσλοβακία, Ουγγαρία, Ανατολική Γερμανία, Πολωνία και Ρουμανία.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

1946-47 Κορυφώνονται οι διαφωνίες μεταξύ Σοβιετικών και Δυτικών για τα ζητήματα της Ανατολικής Ευρώπης και Γερμανίας.

1946-49 Ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος.

1947 Δόγμα Τρούμαν και αναγγελία Σχεδίου Μάρσαλ.

1948 Αποκλεισμός του Δυτικού Βερολίνου από τους Σοβιετικούς.

1949 Ίδρυση του ΝΑΤΟ και σύσταση δύο γερμανικών κρατών. Η Σοβιετική Ένωση πραγματοποιεί δοκιμή ατομικού όπλου.

1947-Κινεζικός εμφύλιος πόλεμος.

- 49** Νίκη των κομμουνιστών, υπό την ηγεσία του Μάο Τσε-Τουνγκ
- 1950-53** Πόλεμος της Κορέας. Οι δυνάμεις του ΟΗΕ, υπό την ηγεσία των ΗΠΑ, αποτρέπουν την κατάκτηση της φιλοδυτικής Νότιας Κορέας από την κομμουνιστική Βόρεια.
- 1955** Ιδρύεται το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, συμμαχία των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης με την ΕΣΣΔ.
- 1956** (Φθινόπωρο). Ταυτόχρονη εισβολή των Αγγλογάλλων στην Αίγυπτο και των Σοβιετικών στην Ουγγαρία.
- 1961** Ανέγερση του Τείχους του Βερολίνου, με το οποίο οι Ανατολικογερμανοί απομονώνουν το Δυτικό Βερολίνο

και αποτρέπουν τη μετακίνηση ανατολικογερμανικού πληθυσμού προς τη Δυτική Γερμανία.

1962 Κρίση των πυραύλων της Κούβας. Ο Κουβανός ηγέτης Φιντέλ Κάστρο προσεγγίζει τη Μόσχα και δέχεται στο έδαφος της Κούβας σοβιετικούς πυραύλους εξοπλισμένους με πυρηνικές κεφαλές. Οι ΗΠΑ αντιδρούν, αποκλείουν την Κούβα με τον στόλο τους και αποτρέπουν την εγκατάσταση των πυραύλων.

1963 Σύναψη της Συνθήκης για την Απαγόρευση των Πυρηνικών Δοκιμών.

1961-73 Πόλεμος του Βιετνάμ. Οι Αμερικανοί επεμβαίνουν στη σύγκρουση μεταξύ του κομ-

μουνιστικού Βόρειου Βιετνάμ και του φιλοδυτικού Νότιου Βιετνάμ. Από το 1964 οι Αμερικανοί αποστέλλουν χερσαίες δυνάμεις στη χώρα. Ωστόσο, αποτυγχάνουν να κάμψουν την αντίσταση των αντιπάλων τους, ενώ και η αμερικανική κοινή γνώμη εξεγείρεται, τελικά, αναγκάζονται να αποχωρήσουν.

1968 Σύναψη της Συνθήκης για τη Μη Διασπορά των Πυρηνικών Όπλων.

1968 «Άνοιξη της Πράγας». Εκδηλώνεται λαϊκή πίεση για μεταρρυθμίσεις στην Τσεχοσλοβακία. Για να αποτρέψουν αποχώρηση της από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, οι Σοβιετικοί και οι σύμμαχοι τους εισβάλλουν στη χώρα

και ανατρέπουν την κυβέρνηση.

1968 Κορύφωση του κινήματος αμφισβήτησης της δυτικής νεολαίας, με τον «Μάη του '68», κατά τον οποίο σημειώνονται μεγάλης έκτασης συγκρούσεις μεταξύ φοιτητών και της αστυνομίας στο Παρίσι.

Τέλη δεκαετίας

1960 Κορυφώνεται η επαναστατική αναταραχή στη Λατινική Αμερική. Ιδιαίτερο ρόλο παίζει ο νέος επαναστάτης Ερνέστο «Τσε» Γκεβάρα, ο οποίος σκοτώνεται το 1968 στην Κολομβία.

1971 Σινοαμερικανική προσέγγιση.
-72 Η συνεννόηση ΗΠΑ - Κίνας αποτελεί σημαντικό πλήγμα

για τη γεωπολιτική θέση της Σοβιετικής Ένωσης.

- 1972** Στο πλαίσιο της «οστπολι-
τίκ», η Δυτική Γερμανία ανα-
γνωρίζει επισήμως την Ανα-
τολική Γερμανία.
- 1973** Ανατροπή του αριστερού
προέδρου της Χιλής Σαλβα-
τόρ Αλιέντε από πραξικόπη-
μα υπό την ηγεσία του στρα-
τηγού Αουγκούστο Πινοσέτ.
- 1975** Το Βόρειο Βιετνάμ κατακτά το
Νότιο.
- 1975** Διάσκεψη στο Ελσίνκι. Δη-
μοσίευση της Τελικής Πρά-
ξης του Ελσίνκι, που αναφέ-
ρεται στη συνύπαρξη κρα-
τών στην Ευρώπη με διαφο-
ρετικά οικονομικά και κοινω-
νικά συστήματα.
- 1979** Ισλαμική επανάσταση στο

Ιράν. Σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν.

1979 Το ΝΑΤΟ αποφασίζει να αναπτύξει νέους αμερικανικούς πυραύλους μέσου βεληνεκούς στην Ευρώπη, σε απάντηση για την εγκατάσταση αντίστοιχων σοβιετικών.

1980 Εργατική αναταραχή στην Πολωνία. Ίδρυση του μη ελεγχόμενου από το κομμουνιστικό κόμμα εργατικού συνδικάτου «Αλληλεγγύη». Το 1981 ο πολωνικός στρατός, υπό την ηγεσία του στρατηγού Βόιτσεχ Γιαρουζέλσκι, διενεργεί πραξικόπημα και διαλύει την «Αλληλεγγύη».

1982 Η αμερικανική κυβέρνηση

του Ρόναλντ Ρίγκαν εξαγγέλλει την ανάπτυξη αντιπυραυλικού συστήματος στο διάστημα (Πρωτοβουλία Στρατηγικής Άμυνας ή «Πόλεμος των Άστρων»),

1982 Πεθαίνει ο Σοβιετικός ηγέτης Λεονίντ Μπρέζνιεφ. Τον διαδέχεται ο Γιούρι Αντρόποφ και αυτόν ο Κονσταντίν Τσερνιένκο.

1985 Άνοδος στην εξουσία στη Σοβιετική Ένωση του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ.

1988 Εθνικιστικές αναταραχές στη Σοβιετική Ένωση.

-91 **1989** Πτώση του Τείχους του Βερολίνου.

1990 Επανένωση της Γερμανίας.

1991 Διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης.

Ερωτήσεις

- 1. Ποια ήταν τα αίτια της αμερικανικής ήττας στο Βιετνάμ;**
- 2. Ποιο ήταν το περιεχόμενο της έννοιας της «ύφεσης» και πώς αποτυπώθηκε αυτό στις αρχές της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι;**
- 3. Να αναφέρετε τις σπουδαιότερες κρίσεις του Ψυχρού Πολέμου.**

4. Η ΑΠΟΑΠΟΙΚΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ Ο ΤΡΙΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

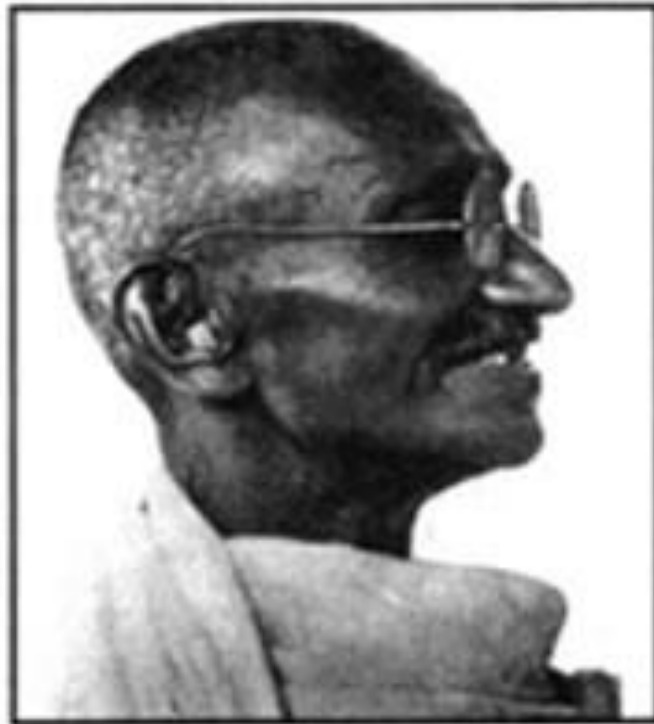
Η πτώση των αποικιακών αυτοκρατοριών. Οι μεγάλες αποικιακές αυτοκρατορίες δέχτηκαν ισχυρά πλήγματα κατά το πρώτο μισό του 20ού αιώνα. Οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι, που διεξήχθησαν στο όνομα της ελευθερίας, έδωσαν ώθηση στο αίτημα της εθνικής ανεξαρτησίας των αποικιοκρατούμενων λαών. Η πολεμική κινητοποίηση των αποικιών, ιδιαίτερα της Ινδίας, επέφερε την πολύ πιο συστηματική οργάνωση των κοινωνιών τους, οικονομικά και στρατιωτικά κοινωνίες που είχαν γνωρίσει παρόμοια επίπεδα κινητοποίησης δεν μπορούσαν πλέον να ελέγχονται από μικρούς αποικιακούς στρατούς, όπως συνέβαινε έως τότε. Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929,

πλήττοντας τις τιμές των αγροτικών προϊόντων που παρήγαγαν οι αποικίες, επέτεινε τις οικονομικές και κοινωνικές αναταραχές στους κόλπους τους. Το 1941-1942 οι Ιάπωνες κατέκτησαν μεγάλες περιοχές της Ασίας από τις δυτικές δυνάμεις, με το σύνθημα «η Ασία στους Ασιάτες», και έμπρακτα κατέδειξαν ότι οι αποικιοκράτες δεν ήταν ανίκητοι. Τέλος, θετική προς την αποικιοκρατία δεν ήταν καμία από τις δύο υπερδυνάμεις της μεταπολεμικής εποχής: ούτε η σοσιαλιστική ΕΣΣΔ ούτε οι ΗΠΑ, η πρώτη αποικία που απέκτησε την ανεξαρτησία της. Όλα αυτά τα στοιχεία έδωσαν ισχυρή ώθηση στη διαδικασία της απο-αποικιοποίησης, δηλαδή της αποχώρησης των αποικιοκρατικών δυνάμεων από τις περιοχές που έλεγχαν.

Στην Ινδία οι Βρετανοί αντιμετώπιζαν από την περίοδο μεταξύ των δύο πολέμων το κίνημα του Μαχάτμα Γκάντι, υποστηρικτή της μη βίας. Κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οι Βρετανοί υποσχέθηκαν να αποδώσουν στην Ινδία την ανεξαρτησία της. Αυτό έγινε το 1947, αλλά συνοδεύτηκε από έναν σκληρότατο εμφύλιο πόλεμο μεταξύ ινδουιστών και μουσουλμάνων, που οδήγησε τελικά στη διχοτόμηση της χώρας και τη δημιουργία δύο κρατών: της Ινδίας και του μουσουλμανικού Πακιστάν. Η πτώση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας των Ινδιών επέφερε επίσης την ανεξαρτησία της Κεϋλάνης, της Βιρμανίας (από τους Βρετανούς), της Ινδονησίας (από τους Ολλανδούς, το 1949) και των κρατών της Ινδοκίνας, μετά την ήττα

των Γάλλων από τους Βιετναμέζους κομμουνιστές το 1954.

Ο Μαχάτμα Γκάντι, ηγέτης του ινδικού αγώνα της ανεξαρτησίας και ο μεγαλύτερος υποστηρικτής της μη βίας κατά τον 20ό αιώνα., αναγνωρίστηκε ως ο πνευματικός πατέρας του ινδικού λαού. Οι προσπάθειές του για την ανεξαρτησία της Ινδίας από τη βρετανική κυριαρχία ευοδώθηκαν το 1947. Τον Ιανουάριο του 1948 δολοφονήθηκε από φανατικό ινδουιστή, που θεωρούσε προδοτική την ήπια

στάση του στα θρησκευτικά ζητήματα της χώρας.

Η επόμενη σύγκρουση αφορούσε την περιοχή της Μέσης Ανατολής. Εκεί αναπτυσσόταν ο αραβικός εθνικισμός υπό την ηγεσία του Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσερ, προέδρου της Αιγύπτου από το 1954, ο οποίος προσπάθησε να απαλλάξει τη χώρα του από τη βρετανική επιρροή. Παράλληλα, από το 1954, εξελισσόταν ένας αιματηρός πόλεμος στην Αλγερία εναντίον της γαλλικής αποικιακής εξουσίας. Το φθινόπωρο του 1956, προσπαθώντας να αντιδράσουν στη νασερική πολιτική, οι Αγγλογάλλοι εισέβαλαν στην Αίγυπτο, και συγκεκριμένα στο Σουέζ, από όπου όμως αναγκάστηκαν αμέσως να αποχωρήσουν λόγω

της αντίδρασης της ΕΣΣΔ και των ΗΠΑ.

Ο Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσερ, πρόεδρος της Αιγύπτου (1954-1970). Πρωτεργάτης του Κινήματος των Αδεσμεύτων και υπέρμαχος ενός κοσμικού αραβικού εθνικισμού, αντιτάχθηκε στην αγγλο-γαλλική επιρροή στη Μέση Ανατολή, στάση που κορυφώθηκε στην κρίση του Σουέζ το 1956.

Ένα παράδειγμα αντιαποικιακού λόγου.

Ο Φραντς Φανόν, θεωρητικός του βίαιου αντιαποικιακού αγώνα της Αλγερίας, αναφέρεται στην πολιτιστική σύγκρουση του αποικιοκράτη/εποίκου με τον αποικιοκρατούμενο.

«Ο έποικος γράφει ιστορία και το κάνει συνειδητά. Και επειδή συνεχώς αναφέρεται στην ιστορία της πατρίδας του, υποδηλώνει σαφώς ότι και αυτός ο ίδιος είναι μια προέκταση της πατρίδας του. Έτσι η ιστορία που γράφει δεν είναι η ιστορία της χώρας που λεηλατεί, αλλά η ιστορία του έθνους του αναφορικά με ότι αυτό απομυζά, ότι βιάζει και οδηγεί στη λιμοκτονία. Η ακινησία [...] στην οποία ο ιθαγενής είναι καταδικασμένος μπορεί

να αμφισβητηθεί, μόνον εάν ο ιθαγενής αποφασίσει να βάλει ένα τέλος στην ιστορία της αποικιοκρατίας - στην ιστορία της διαρπαγής - και να δώσει υπόσταση στην ιστορία του έθνους - στην ιστορία της αποαποικιοποίησης».

Φραντς Φανόν, «Της γης οι κολασμένοι», (1961), αναφέρεται στο Edward W. Said, Κουλτούρα και ιμπεριαλισμός, μτφρ. Βανέσα Λάππα, Νεφέλη, Αθήνα 1996, σ. 307.

Η ήττα των δύο παλαιών αυτοκρατορικών δυνάμεων στο Σουέζ κατέδειξε την παρακμή της ισχύος τους και επιτάχυνε δραστικά τη διαδικασία της αποαποικιοποίησης. Με μια θαρραλέα πολιτική ο νέος Γάλλος ηγέτης, στρατηγός Κάρολος Ντε Γκολ παραχώρησε ανεξαρτησία στις γαλλικές αποικίες της Αφρικής

το 1960 και στην Αλγερία το 1962. Το 1960 το Βέλγιο αποχώρησε από το Κονγκό και η Βρετανία από τις δικές της αφρικανικές αποικίες έως το 1965. Τέλος, η Πορτογαλία, υπό δικτατορικό καθεστώς, διατήρησε τις δικές της αφρικανικές αποικίες (Μοζαμβίκη, Αγκόλα, Γουινέα-Μπισάου) έως το 1975, οπότε η κατάρρευση της δικτατορίας οδήγησε στην αποχώρηση των Πορτογάλων από τις αποικίες τους.

Στην Αφρική απέμειναν δύο ακόμη κατάλοιπα της αποικιοκρατίας, τα ρατσιστικά καθεστώτα της Ροδεσίας και της Νότιας Αφρικής, τα οποία αντιμετώπισαν αυξανόμενη διεθνή απομόνωση. Το πρώτο παρέδωσε την εξουσία το 1980 (η χώρα μετονομάστηκε σε Ζιμπάμπουε). Το δεύτερο στα μέσα της δεκαετίας του 1990, μετά από πολυετείς αγώ-

νες της πλειονότητας των κατοίκων του, με κύριο ηγέτη τον Νέλσωνα Μαντέλα.

Το μεσανατολικό πρόβλημα

Το 1917, κατά τη διάρκεια του Α' Παγκόσμιου Πολέμου, οι Βρετανοί, με τη Διακήρυξη Μπάλφουρ, είχαν υποσχεθεί τη δημιουργία μιας «εθνικής εστίας» για τους Εβραίους στην περιοχή της Παλαιστίνης. Στα επόμενα χρόνια σημειώθηκε μετακίνηση πολλών Εβραίων σε αυτή την περιοχή, μετακίνηση η οποία επιταχύνθηκε μετά τη φοβερή εμπειρία του Ολοκαυτώματος κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Μετά το 1945 σημειώθηκαν έντονες συγκρούσεις Εβραίων και Αράβων, εξαιτίας των οποίων, το 1948, η

Βρετανία αποφάσισε να αποχωρήσει από την Παλαιστίνη. Ακολούθησαν τέσσερις αραβοϊσραηλινοί πόλεμοι:

- **Το 1948-49 το νεοϊδρυθέν κράτος του Ισραήλ νίκησε τους στρατούς πέντε αραβικών κρατών. Η Ιερουσαλήμ διχοτομήθηκε μεταξύ Ισραήλ και Υπεριορδανίας.**
- **Το 1956 οι Ισραηλινοί συντάχθηκαν με τους Αγγλογάλλους κατά την εισβολή των τελευταίων στην Αίγυπτο. Η εισβολή απέτυχε, αλλά η καταστροφή του αιγυπτιακού πολεμικού υλικού ικανοποίησε το Ισραήλ.**
- **Τον Ιούνιο του 1967 ξέσπασε ο «Πόλεμος των Έξι Ημερών». Διαβλέποντας ότι οι αραβικές χώρες ετοιμάζονταν να του επιτεθούν, το Ισραήλ εξαπέλυσε πρώτο επίθεση**

και κατέλαβε την Ιερουσαλήμ και τη Δυτική Όχθη του Ιορδάνη από την Υπεριορδανία, τα υψώματα του Γκολάν από τη Συρία, καθώς και τη Λωρίδα της Γάζας και τη Χερσόνησο του Σινά από την Αίγυπτο. Τα εδάφη αυτά έμειναν γνωστά ως «κατεχόμενα». Το Ισραήλ ανακοίνωσε την προσάρτησή τους, η οποία όμως δεν αναγνωρίστηκε από τη διεθνή κοινότητα.

● Το 1973 η Αίγυπτος και η Συρία εξαπέλυσαν αιφνιδιαστική επίθεση εναντίον του Ισραήλ κατά τη διάρκεια της εβραϊκής γιορτής της Σκηνοπηγίας (πόλεμος του «Γιομ Κιπούρ»). Το Ισραήλ κατάφερε να αποκρούσει την επίθεση χάρη και στον ανεφοδιασμό του από τις ΗΠΑ.

Επίσης, από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, οι Παλαιστίνιοι ξεκίνησαν σειρά καταδρομικών επιχειρήσεων, με κύρια αιχμή την Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (ΟΑΠ) με ηγέτη τον Γιασέρ Αραφάτ. Ωστόσο, μία άλλη παλαιστινιακή τρομοκρατική οργάνωση, ο «Μαύρος Σεπτέμβρης» συνέλαβε και εκτέλεσε 11 Ισραηλινούς αθλητές κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Μονάχου το 1972. Για να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο από την ΟΑΠ, το Ισραήλ εισέβαλε στον Λίβανο το 1982, ενέργεια που προκάλεσε έντονη αποδοκιμασία από τη διεθνή κοινότητα.

Στο μεταξύ, το 1978, μεσολάβησε μια προσπάθεια επίλυσης του Μεσανατολικού, όταν συνήφθησαν,

υπό αμερικανική επίβλεψη, οι συμφωνίες του Καμπ Ντέιβιντ, δηλαδή Συνθήκη Ειρήνης μεταξύ Αιγύπτου και Ισραήλ (το οποίο αποχώρησε από τη Χερσόνησο του Σινά) και συμφωνία για τη δημιουργία παλαιστινιακής πολιτικής οντότητας. Ωστόσο, η ειρήνευση δεν επήλθε: αντίθετα μάλιστα, οι άλλες αραβικές χώρες κατήγγειλαν ως προδότη τον Αιγύπτιο πρόεδρο Ανουάρ Σαντάτ, ο οποίος δολοφονήθηκε το 1981. Στις δεκαετίες του 1980 και του 1990 σημειώθηκαν δύο μεγάλης έκτασης παλαιστινιακές εξεγέρσεις στα κατεχόμενα, ενώ και μία ακόμη απόπειρα επίλυσης του προβλήματος δεν οδήγησε σε ειρήνευση.

Ο Τρίτος Κόσμος. Τα νέα κράτη που ανέκυψαν από τη διαδικασία της αποαποικιοποίησης, κυρίως στην Ασία και στην Αφρική, συγκρότησαν τον Τρίτο Κόσμο. Οι χώρες αυτές αντιμετώπιζαν στην πλειονότητά τους τεράστιες οικονομικές δυσχέρειες. Επιπλέον, έπρεπε να διαχειριστούν προβλήματα, όπως τη ραγδαία αύξηση του πληθυσμού τους και εσωτερικές αναταραχές, που συχνά οδηγούσαν σε σκληρότατους εμφύλιους πολέμους. Κύριες επιδιώξεις τους ήταν η κατοχύρωση της εθνικής ανεξαρτησίας τους (ώστε να μη συνεχιστεί ο αποικιακός έλεγχος με άλλα μέσα, κυρίως οικονομικά) και η οικονομική τους ανάπτυξη. Το βασικό πλεονέκτημά τους ήταν ο αριθμός τους: ήδη από τη δεκαετία του 1960 διέθεταν την πλειοψηφία στη Γενική

Συνέλευση του ΟΗΕ, η οποία όμως δε λαμβάνει δεσμευτικές αποφάσεις. Οι χώρες του Τρίτου Κόσμου επομένως δε διέθεταν ούτε τις οικονομικές ούτε τις θεσμικές προϋποθέσεις για να αμφισβητήσουν τις πραγματικότητες του διπολικού κόσμου.

Η Ίντιρα Γκάντι, πρωθυπουργός της Ινδίας (1966-1977, 1980- 1984), ανέδειξε τη χώρα της σε περιφερειακή δύναμη. Οι προσπάθειές της στράφηκαν στον εξωτερικό τομέα προς την ενίσχυση της διεθνούς θέσης της Ινδίας ενώ στον εσωτερικό προς ένα ευρύ πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων. Αντιμετώπισε σοβαρά προβλήματα εξαιτίας εθνοτικών και θρησκευτικών συγκρούσεων. Δολοφονήθηκε από στελέχη της θρησκευτικής μειονότητας των Σιχ τον Οκτώβριο του 1984.

Ο Γιουγκοσλάβος ηγέτης Τίτο (Γιόσιπ Μπροζ, 1892-1980), επικεφαλής ενός από τα πιο δραστήρια αντιστασιακά κινήματα στην κατεχόμενη Ευρώπη και εμπνευστής της μεταπολεμικής αναδιαμόρφωσης της Γιουγκοσλαβίας σε ομοσπονδιακή βάση. Το 1948 ήλθε σε ρήξη με την ΕΣΣΔ και η χώρα του αποβλήθηκε από τον ανατολικό συνασπισμό. Από πολλούς θεωρήθηκε ο «πατέρας» του Κινήματος των Αδελφών, στους κόλπους του οποίου υποστήριζε την πολιτική των ίσων αποστάσεων από τους δύο συνασπισμούς.

Πάντως, στον Τρίτο Κόσμο εντάσσονταν και ορισμένες χώρες με σημαντικές πλουτοπαραγωγικές πηγές (π.χ. πετρέλαιο), καθώς και η ισχυρή Ινδία, η οποία, παρά τις διαρκείς διαμάχες της με το γειτονικό Πακιστάν, εξελίχτηκε σε αξιόλογη ασιατική δύναμη υπό την ηγεσία του Τζαβάχαρλαλ («Παντίτ») Νεχρού και της κόρης του, Ίντιρα Γκάντι. Επιπλέον, στους κόλπους του Τρίτου Κόσμου αναπτύχθηκε το Κίνημα των Αδεσμεύτων, το οποίο συγκροτήθηκε επίσημα το 1961 στη Διάσκεψη του Βελιγραδίου. Οι Αδέσμευτοι δεν επιζητούσαν απλώς τη διατήρησή τους εκτός των δύο συνασπισμών, δυτικού και ανατολικού, αλλά μια ενεργητική ουδετερότητα στον Ψυχρό Πόλεμο,

ώστε να επηρεάσουν, ως αυτόνομος παράγοντας, τη διεθνή σκηνή. Τα ισχυρότερα μέλη του Κινήματος των Αδεσμεύτων ήταν η Ινδία, η Αίγυπτος και η Γιουγκοσλαβία του Τίτο. Στο Κίνημα μετείχε και η Κύπρος. Η δραστηριότητα των Αδεσμεύτων έφερε στο προσκήνιο το ζήτημα της ανακατανομής των πόρων του πλανήτη και οδήγησε, τις δεκαετίες του 1970 και του 1980, σε έναν διάλογο Βορρά-Νότου, με σκοπό τη μείωση των ανισοτήτων. Πάντως, το Κίνημα των Αδεσμεύτων δε διέθετε επαρκή ισχύ ή και συνοχή, ώστε να επιτύχει τους φιλόδοξους στόχους του.

Ορισμένες από τις χώρες του Τρίτου Κόσμου γνώρισαν, από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, εντυπωσιακή οικονομική ανάπτυξη (Νότια Κορέα, Σιγκαπούρη, Ταϊβάν,

Ινδία, Κίνα). Οι περισσότερες ωστόσο αντιμετώπισαν τεράστια οικονομικά προβλήματα, εσωτερικές διαμάχες (πολιτικές, φυλετικές ή εθνοτικές), λιμούς και εμφύλιους πολέμους. Το πρόβλημα της εξαθλίωσης και της αστάθειας στον Τρίτο Κόσμο παραμένει ακόμη μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις για το μέλλον της ανθρωπότητας.

Ερωτήσεις

- 1. Να επισημάνετε τα αίτια της αποαποικιοποίησης.**
- 2. Ποια ήταν η σημασία της κρίσης του Σουέζ για την εξέλιξη της διαδικασίας της αποαποικιοποίησης;**
- 3. Ποιοι ήταν οι στόχοι του Κινήματος των Αδεσμεύτων και ποια τα κυριότερα μέλη του;**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 6^{ου} ΤΟΜΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος

5. Τα εγκλήματα πολέμου κατά της ανθρωπότητας -

Το Ολοκαύτωμα.....8

6. Ο ανταγωνισμός στο στρατόπεδο των νικητών.....35

7. Οι συνθήκες ειρήνης και η ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα.....48

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'. Ο μεταπολεμικός κόσμος.....63

1. Η μεταπολεμική οργάνωση της διεθνούς κοινωνίας - Η σύσταση και η λειτουργία του ΟΗΕ.....67

2. Η έναρξη του Ψυχρού Πολέμου,

οι επιπτώσεις του στην Ελλάδα και ο Εμφύλιος Πόλεμος.....	86
3. Η εξέλιξη και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.....	109
4. Η αποαποικιοποίηση και ο Τρίτος Κόσμος.....	142